

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань 07 Управління та адміністрування
спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітня програма Банківська справа
Форма навчання: Денна

**КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА
на тему «Недержавне пенсійне страхування: проблеми
та перспективи розвитку»**

(назва теми)

здобувача Азовської Єлизавети Ігорівні

(Прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис здобувача)

Науковий керівник:

доцент, канд.економ.наук.
(вчене звання, наукова ступінь)

(підпис) Татаріна Т.В.
(Прізвище, ініціали)

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри банківської справи та страхування: доктор економічних наук,
професор _____ Примостка Л.О.
(підпис)

Київ 2023

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 60 сторінок, 13 таблиць, 13 рисунків, перелік джерел посилання з 44 найменуваннями.

«Недержавне пенсійне страхування: проблеми та перспективи розвитку»

(назва кваліфікаційної бакалаврської роботи)

Об'єктом дослідження є недержавне пенсійне страхування в Україні та за його межами.

Предметом дослідження є фінансові відносини, що виникають між учасниками ринку небанківських установ при проведенні недержавного пенсійного страхування.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – полягає у визначенні теоретичних засад недержавного пенсійного страхування, аналізі сучасного стану та перспектив його подальшого розвитку в Україні.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- дослідити теоретичні аспекти недержавного пенсійного страхування, зокрема його необхідність та сутність;
- провести огляд літератури з досліджуваного питання;
- розглянути види та особливості недержавного пенсійного страхування;
- проаналізувати досвід зарубіжних країн за цим питанням, визначити можливості його впровадження в Україні;
- оцінити сучасний стан розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні;
- визначити місце пенсійних фондів у формуванні пенсійних заощаджень громадян;
- проаналізувати основні показники діяльності страховиків у недержавному пенсійному страхуванні в динаміці за 3-5 останніх років;

- зробити висновки щодо тенденцій розвитку;
- дослідити особливості регулювання недержавного пенсійного страхування в Україні та
- обґрунтувати шляхи його покращення;
- запропонувати шляхи щодо подальшого розвитку недержавного пенсійного страхування.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення полягає у подальшому використанні пропозицій автора, впровадженні їх у практику страхових компаній, державних органів, науковців, які займаються проблемами соціального захисту населення та розвитку пенсійної системи.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2023.

Рік захисту роботи 2023.

Ключові слова: Пенсійне страхування, пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди, пенсійний фонд, недержавне пенсійне страхування

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ.....	6
1.1. Необхідність та сутність недержавного пенсійного страхування.....	6
1.2. Особливості недержавного пенсійного страхування.....	14
1.3.Світовий досвід розвитку недержавного пенсійного страхування, можливості його впровадження в Україні	22
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ	32
2.1. Місце недержавних пенсійних фондів у формуванні пенсійних заощаджень громадян.....	32
2.2. Аналіз основних показників діяльності страховиків у недержавному пенсійному страхуванні	36
2.3. Регулювання недержавного пенсійного страхування в Україні та шляхи його покращення.....	43
2.4. Перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні	47
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні пенсійна система України перебуває в процесі модернізації. Головною метою пенсійної системи є захист доходів громадян після виходу на пенсію. Коли настає цей період, важливо отримати доходи з різних джерел: із системи державного пенсійного страхування, що фінансується за рахунок поточних надходжень, з обов'язкової накопичувальної системи встановлених внесків, із визначеного внеску добровільної накопичувальної системи, що забезпечується недержавними пенсіями.

Основним пенсійним доходом громадян є державна солідарна пенсійна система, адміністрування якої здійснюється Пенсійним фондом України. Однак середньомісячна пенсія, яка виплачується за системою 1-рівня, недостатня для того, щоб гарантувати гідне життя після виходу на пенсію. Тому виникає необхідність вдосконалення інших напрямів накопичення коштів, зокрема за допомогою пенсійних фондів та укладення договорів додаткової пенсії зі страховими компаніями. Останній напрям має очевидні переваги, крім накопичення коштів – страхування життя та здоров'я. Зазначене значною мірою зумовлює актуальність дослідження, оскільки ефективне функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення вважається одним із соціальноекономічних пріоритетів країни.

Це цілком зрозуміло, оскільки деяких соціальних проблем можна уникнути, формуючи разом із державною пенсією додаткову пенсію за допомогою системи недержавного пенсійного забезпечення.

Крім того, діяльність недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів стимулювала розвиток національної економіки. Слід додати, що на даний час питання функціонування недержавних пенсійних фондів є науковим інтересом, оскільки суспільство недостатньо обізнане з можливостями

використання недержавних пенсій і, відповідно, ними користується нечисленна кількість населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та перспективи діяльності недержавного пенсійного страхування відображені у наукових працях О.Г. Кириленко, Г.І. Козак, К.П. Штепенко, Д.А. Леонової, А.А. Ткача, Л.С. Миргородської, М.В. Лазебної, Ю. Прозорова, С. Варволомеєва, Г. Мак Таггарта, В. Кабанова, А. Сидорчук та інших. Проте сучасне становище економіки країни вимагає додаткових досліджень у цій сфері.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у визначенні теоретичних засад недержавного пенсійного страхування, аналізі сучасного стану та перспектив його подальшого розвитку в Україні.

Сформована мета визначила ряд завдань дослідження:

- дослідити необхідність та сутність недержавного пенсійного страхування;
- визначити види та особливості функціонування недержавного пенсійного страхування;
- проаналізувати світовий досвід розвитку недержавного пенсійного страхування, можливості його впровадження в Україні;
- встановити місце недержавних пенсійних фондів у формуванні пенсійних заощаджень громадян;
- здійснити аналіз основних показників діяльності страховиків у недержавному пенсійному страхуванні;
- визначити особливості регулювання недержавного пенсійного страхування в Україні та шляхи його покращення;
- обґрунтувати перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні.

Об'єктом дослідження є недержавне пенсійне страхування в Україні та за його межами.

Предметом дослідження є фінансові відносини, що виникають між учасниками ринку небанківських установ при проведенні недержавного пенсійного страхування

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано різноманітні методи дослідження, серед яких теоретичне узагальнення для вивчення та розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні, методи систематизації та класифікації для дослідження перспектив цього напрямку, економічно-статистичні методи, статистично-графічний аналіз для оцінки стану та розвитку ринку недержавного пенсійного страхування та дослідження страхових продуктів на основі провідних страхових компаній. Також використовувалися методи абстрактно-логічного аналізу та систематизації даних для дослідження світового досвіду передових країн та обґрунтування проблем та напрямів розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів: Кваліфікаційна бакалаврська робота містить дослідження з обох аспектів - теоретичного та практичного. Базою для теоретичних та методологічних висновків слугували загальні аспекти недержавного пенсійного страхування, його сутність, особливості та історія розвитку в світі. Практична націленість проявляється у виявленні основних проблем та напрямків майбутнього розвитку недержавного пенсійного страхування як в цілому, так і у розробці методів для поліпшення регулювання цього напрямку на українському просторі.

Інформаційна база дослідження. При написанні бакалаврської роботи були використані різноманітні джерела інформації, зокрема статистичні звіти НБУ, аналітичні огляди, законодавчі акти та нормативні документи, підручники та монографії науковців, а також публікації вітчизняних та зарубіжних вчених з даної галузі.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

1.1. Необхідність та сутність недержавного пенсійного страхування

В умовах глобалізації суспільне життя стає дедалі активнішим, а соціальні ризики надзвичайно гострими. Важливим завданням державної політики є створення передумов для мінімізації соціальних ризиків та зменшення масштабів їх негативних наслідків. Економіка визначає страхування як ефективний інструмент оптимізації ризиків. У цьому контексті національне страхування є особливо важливим як вид особистого страхування. Пенсійне страхування (у тому числі недержавне) відіграло важливу роль у формуванні соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні.

Виникнення недержавного пенсійного страхування пов'язане з формуванням нової парадигми суспільного розвитку. У процесі еволюції пенсійного страхування змінювалися його основні елементи та істотні ознаки.

Вітчизняна модель пенсійного забезпечення базується на принципі солідарності поколінь. Згідно зі статтею 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійна система поділяється на три рівні (рис. 1.1).

Згідно законодавства, пенсійна система України поділяється на три рівні, але наразі діють лише солідарна пенсійна система та недержавна пенсійна система, а другий рівень практично не розвинений. Пенсійна система України побудована таким чином, щоб забезпечити гарантований державою соціальний захист прав через первинну систему пенсійного забезпечення та третинний рівень у формі додаткового пенсійного страхування.

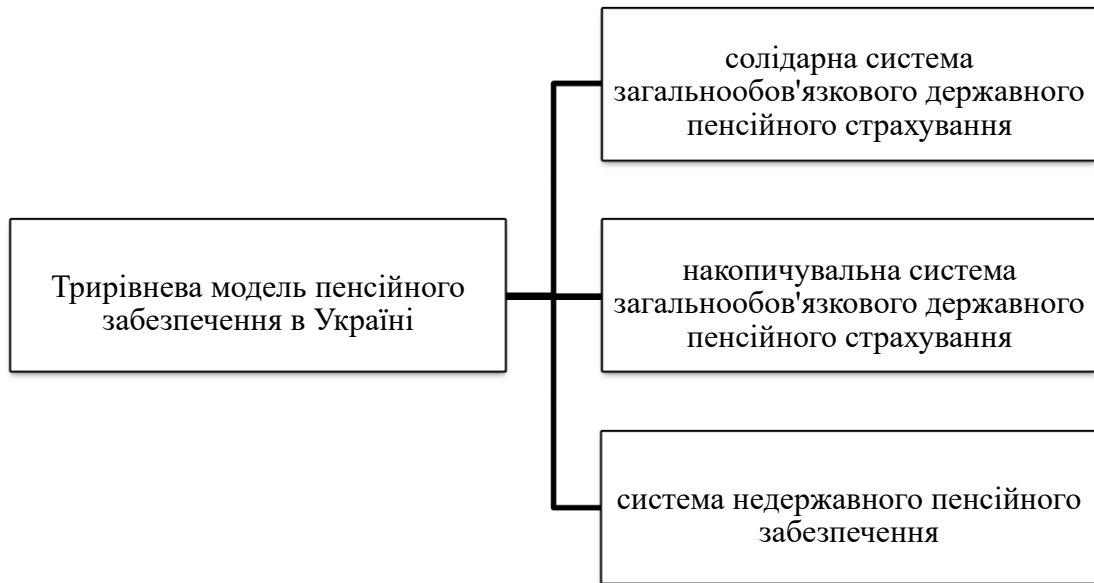

Рисунок 1.1 – Трирівнева модель пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: побудовано на основі [1]

Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» передбачено, що система недержавного пенсійного забезпечення ґрунтується на принципі добровільності участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень учасників недержавного пенсійного забезпечення для отримання пенсії, додатково до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [2]. Цим же законом встановлено достатньо широке коло недержавних пенсійних фондів, основну частину яких становлять недержавні пенсійні фонди.

Пенсійні фонди можуть бути у формі:

- відкритих пенсійних фондів, учасниками яких можуть бути будь-які фізичні особи;
- корпоративних пенсійних фондів, засновниками яких є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців;
- професійних пенсійних фондів.

Категорія «фонд» (від лат. fundus – основа) перекладається як гроші або матеріальні цінності, накопичені з певною метою, інакше організація чи установа,

яка розпоряджається грошовими або матеріальними коштами, може діяти на громадських засадах, але повинна бути юридична особа[3].

Науковець Вітка Ю. В. застосовує таке визначення категорії «недержавні пенсійні фонди» (рис. 1.2):

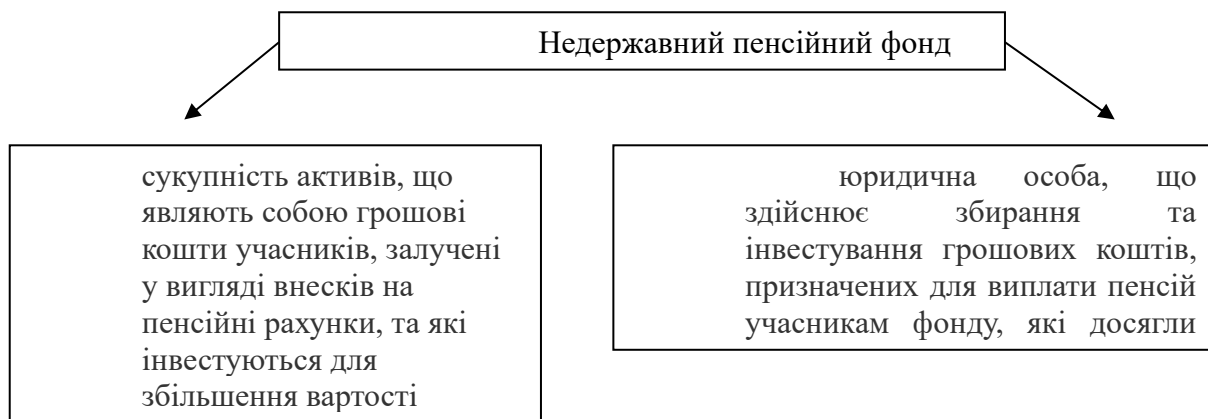

Рисунок 1.2 – Визначення поняття «Недержавний пенсійний фонд» за науковцем Вітка Ю.В.

Джерело: складено на основі [4]

Перевагою першого підходу є те, що, розглядаючи НПФ як сукупність «активів», автори розглядають такі категорії:

- джерела формування активів;
- внески на пенсійні рахунки;
- сфери використання активів;
- інвестування, щоб збільшити вартість активів;
- мета накопичення активів;
- виплата пенсій учасникам фонду.

Варто зазначити, що активи НПФ – це кошти учасників. Фактично, відповідно до вітчизняного законодавства, активи НПФ є власністю учасників. Проте, як зазначає інший науковець М. Мних, згідно з практикою діяльності НПФ за кордоном, право власності на пенсійні внески та інвестиційний дохід може

належати вкладнику, учаснику або самому НПФ залежно від умов пенсійного контракту[5].

Стосовно позитивних сторін другого підходу до визначення сутності НПФ автори наголошують на таких основних завданнях НПФ, як збір внесків, інвестування активів, виплата пенсій. Водночас Вітка Ю.В. вніс до визначення досягнення пенсійного віку як підставу для призначення пенсії в державному пенсійному фонді.

Слід зазначити, що таких підстав у пенсійному контракті може бути декілька, зокрема:

- досягнення пенсійного віку;
- визнання інвалідності;
- стан здоров'я, підтверджений медичними показаннями (онкологічне захворювання, інсульт тощо);
- виїзд на постійне проживання за межами України; –
- смерть тощо.

Ю. Вітка також дав власне визначення поняття НПФ у вигляді «юридичної особи, створеної в організаційно-правовій формі некорпоративного товариства виключно з метою накопичення пенсійних коштів та виплати пенсій учасникам». У порядку, встановленому законом, з обов'язком забезпечення управління та обслуговування пенсійних активів зберігачем» [6].

Визначення враховує Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» як некорпоративне товариство, організаційно-правову форму НПФ та розподіл таких завдань, як управління НПФ, управління та обслуговування активів опікуном. Пенсії, які виплачуються учасникам НПФ, виплачуються на підставах та в порядку, встановлених законодавством.

Пенсійне забезпечення слід розглядати як більш широке поняття, порівняно із пенсійним страхуванням.

Пенсійне страхування являється складовою пенсійного забезпечення, до якого можна також віднести спеціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам, соціально-побутові послуги (допомога на поховання пенсіонера), пенсійні пільги (право дострокового виходу на пенсію, обчислення пільгового стажу), гарантії мінімальної пенсії за віком, а також систему пенсійних надбавок, доплат, компенсацій та підвищень. Пенсійне забезпечення можна трактувати як сукупність законодавчо визначених заходів, засобів та умов створюваних та використовуваних державними та недержавними формаціями для досягнення інституційних цілей соціального захисту в частині пенсійного захисту населення.

Відповідно до такого тлумачення, пенсійне страхування - це особлива сфера регламентованих державою суспільних відносин з приводу формування індивідуальних страхових фондів/прав шляхом сплати пенсійних внесків та надання за їх рахунок пожиттєвої персональної грошової компенсації (пенсійних виплат) у випадку дожиття до пенсійного віку, настання інвалідності чи втрати годувальника членам сім'ї.

Отже, поняття «пенсійного забезпечення» відрізняється від поняття «пенсійного страхування», оскільки в класичному розумінні пенсійне забезпечення є складовою соціального забезпечення, а пенсійне страхування – складовою соціального страхування.

Оскільки функціонування пенсійних фондів в системі пенсійного забезпечення відрізняється від їх функціонування в системі пенсійного страхування, виникає також необхідність у встановленні різниці між категоріями «пенсійне забезпечення» (що вживається з 2004 р.) та «пенсійне страхування», яка, на нашу думку, полягає у різному ступені охоплення населення, джерелах формування пенсійних активів та напрямках їх використання, наявності чи відсутності зв'язку між сплаченими внесками та розміром пенсійних виплат.

Так, основними характеристиками пенсійного страхування є [7]:

- стосується усіх без винятку осіб, що брали участь у формуванні фондів фінансових ресурсів пенсійного страхування;
- основним фінансовим джерелом виплат виступають внески страхувальників та застрахованих осіб, у недержавному пенсійному страхуванні додатково інвестиційний дохід;
- існує нежорстка залежність між сплаченими внесками та розміром пенсійних виплат у загальнообов’язковому державному пенсійному страхуванні та наявність такої залежності із врахуванням інвестиційного доходу у недержавному пенсійному страхуванні.

Пенсійне страхування у вузькому розумінні є формою матеріального забезпечення пенсіонерів при настанні пенсійного віку; осіб, що втратили годувальника та стали інвалідами у дитинстві за рахунок сплачених страхових внесків та можливих додаткових виплат з системи недержавного пенсійного страхування, що ґрунтується на засадах добровільності.

Таким чином, поняття пенсійного страхування є відмінним від пенсійного забезпечення, а з огляду на охоплення широкого кола осіб, потребує більш детального дослідження.

На думку Б. Зайчука, пенсійне страхування є одним із видів соціального страхування, що покликане захистити осіб при втраті працездатності та основного джерела доходів, пов’язаного із старістю, при настанні інвалідності та на випадок втрати годувальника [8].

Таке визначення “пенсійного страхування” Б. Зайчуком та проаналізовані вище особливості соціального страхування дають підстави стверджувати, що категорія “пенсійне страхування” є відмінною від “пенсійного забезпечення”.

Є. Холостова зауважує, що державне пенсійне страхування є видом страхування, що забезпечує осіб матеріальним захистом у вигляді пенсій за рахунок здійснення роботодавцями та працівниками певних внесків [9].

У даному визначенні, по-перше, зроблено акцент на страховій природі пенсійного страхування, а по-друге, зазначено, що джерелом формування

фінансових ресурсів у державному пенсійному страхуванні виступають страхові внески роботодавців і працівників, а не держави.

О. Кащенко, В. Борисова доводять, що пенсійне страхування поширюється на осіб похилого віку для надання громадянам додаткового доходу у вигляді пенсії [10]. По-перше, пенсійне страхування проводиться не для осіб пенсійного віку, а для громадян з метою їх матеріального забезпечення при настанні пенсійного віку та у інших випадках, передбачених законодавством. Тобто, до суб'єктів пенсійного страхування відносимо застрахованих осіб, а не осіб пенсійного віку. По-друге, неоднозначно сприймається поняття “особа похилого віку”, оскільки в жодному законодавчо-нормативному акті немає визначення “похилого віку”, тому, на нашу думку, варто було б чітко окреслити вікові межі виходу на пенсію. І, по-третє, оскільки у визначенні мова йде про додатковий дохід, то розуміємо, що йдеться про недержавне пенсійне страхування, про що і варто було б зазначити.

Е. Мачульська, Ж. Горбачева відзначають, що пенсійне страхування здійснюється страховою компанією у вигляді виплат особі, що досягла пенсійного віку, встановленого законодавством чи умовами договору. Проте, у цьому визначенні не враховано, що виплати можуть здійснюватися не тільки страховою компанією, а також пенсійними фондами та банківськими установами, з якими укладено договори страхування. Таке тлумачення категорії “пенсійне страхування” полягає в тому, що даний вид страхування розглядається як додаткове до загальнообов'язкового страхування. Тому визначення пенсійного страхування має враховувати, окрім призначення даного виду страхування, джерела та способу формування пенсійних внесків, напрями їх використання.

При наявності особливостей в організації та технології недержавного пенсійного страхування існують деякі загальні умови його проведення.

Серед сфер страхової діяльності розрізняють соціальне та комерційне страхування. Складовою соціального страхування є пенсійне страхування. М. Мальований зауважує, що комерційне страхування є відмінним від соціального зважаючи на певну специфіку відшкодування завданих збитків учасникам таких

страхових відносин. Він зазначає, що одним із видів комерційного страхування є особисте страхування.

Особисте страхування так само, як і соціальне, виконує функцію захисту громадян від можливих матеріальних втрат при досягненні пенсійного віку. Проте, основна принципова відмінність у здійсненні цих двох видів страхування, на нашу думку, полягає в суб'єктах фінансових відносин. Так, в соціальному страхуванні до суб'єктів відносимо, окрім застрахованих осіб, страхувальників (підприємства, установи, організації), які здійснюють внески на користь застрахованих осіб, в особистому страхуванні відповідальність за здійснення внесків, а отже і майбутнього страхового захисту, лягає виключно на самих застрахованих осіб.

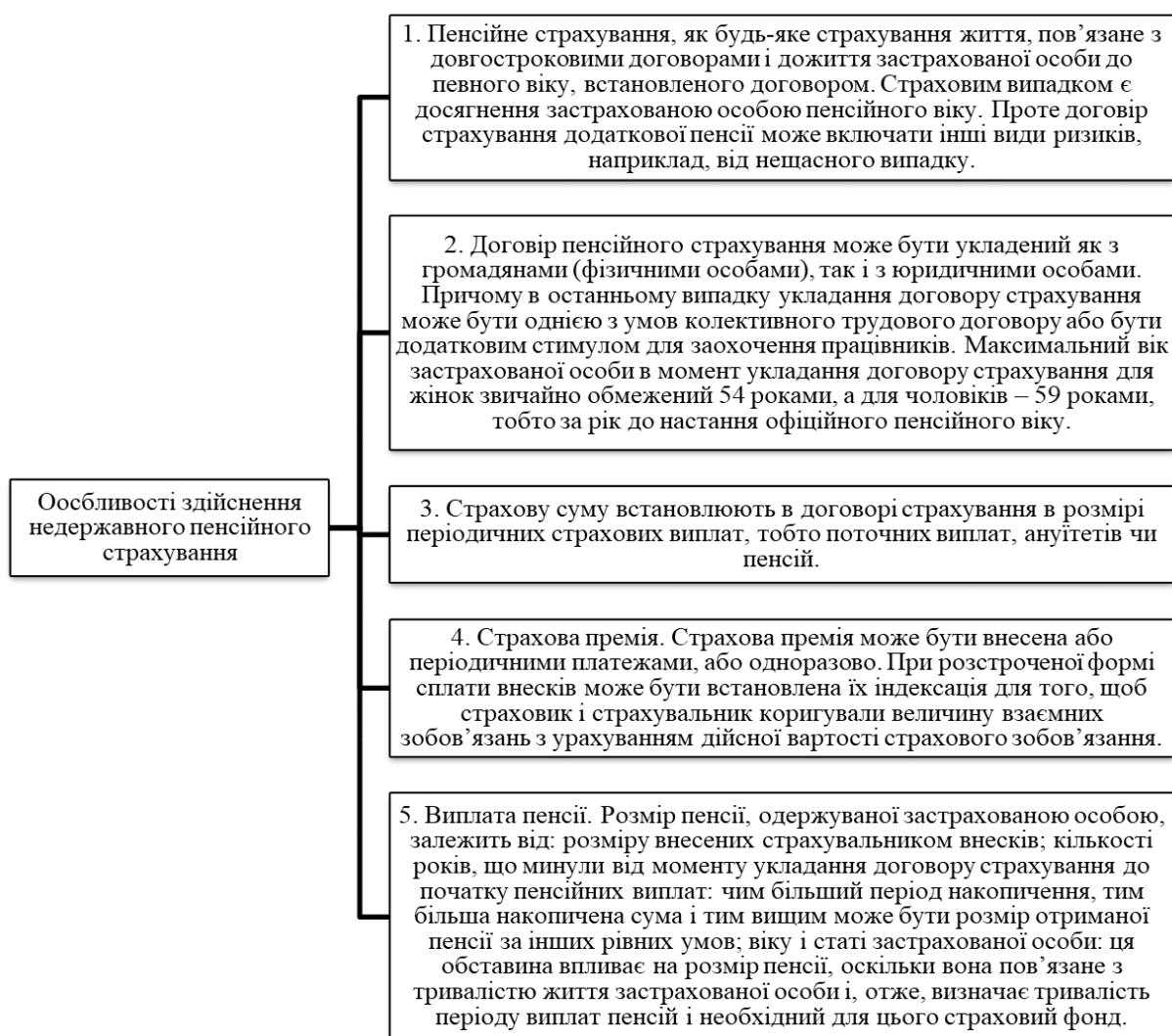

Рисунок 1.3 - Особливості здійснення недержавного пенсійного страхування

Джерело: складено автором на основі [11]

Особисте страхування так само, як і соціальне, виконує функцію захисту громадян від можливих матеріальних втрат при досягненні пенсійного віку. Проте, основна принципова відмінність у здійсненні цих двох видів страхування, на нашу думку, полягає в суб'єктах фінансових відносин. Так, в соціальному страхуванні до суб'єктів відносимо, окрім застрахованих осіб, страхувальників (підприємства, установи, організації), які здійснюють внески на користь застрахованих осіб, в особистому страхуванні відповідальність за здійснення внесків, а отже і майбутнього страхового захисту, лягає виключно на самих застрахованих осіб.

Узагальнення підходів до визначення поняття «пенсійне страхування» дало змогу з'ясувати, що пенсійне страхування передбачає матеріальне забезпечення кожного її учасника відповідно до здійснених страхових внесків та можливої додаткової участі в системі недержавного пенсійного страхування на засадах добровільності у поєднанні з гарантованим мінімальним державним пенсійним забезпеченням. З огляду на вищезазначене, пенсійне страхування, як економічна категорія, в широкому розумінні, є системою економічних відносин з приводу перерозподілу національного доходу та накопичення активів шляхом формування фінансових ресурсів пенсійних фондів (за рахунок пенсійних внесків) та їх використання (пенсійних виплат) з метою матеріального забезпечення громадян.

1.2. Особливості недержавного пенсійного страхування

Недержавне пенсійне забезпечення можна охарактеризувати, як систему добровільного формування пенсійних накопичень свідомими громадянами, які мають на меті отримання додаткових пенсійних виплат. Зазначеним вище Законом сформульовано, що недержавне пенсійне страхування здійснюється [12]:

Таблиця 1.1 – Порівняльна характеристика фінансових послуг з недержавного пенсійного забезпечення, що надаються різними фінансовими інститутами

	Страхова компанія, що здійснює страхування життя	Недержавний пенсійний фонд	Банківська установа
Вид фінансової послуги	Страхування ренти (ануїтетів)	Пенсійний контракт	Пенсійний депозитний вклад
Пенсійні кошти	Страхові резерви страховика	Сума зобов'язань недержавного пенсійного фонду перед його учасниками	Розмір вкладів
Види пенсійних виплат	■ Одноразова пенсійна виплата ■ Пенсія на визначений строк ■ Довічна пенсія (довічний ануїтет)	■ пенсія на визначений строк; ■ одноразова пенсійна виплата. ■ довічний ануїтет (за умов укладення договору страхування довічної пенсії зі страховою організацією)	Одноразова пенсійна виплата

Джерело: побудовано на основі [13]

1. Пенсійними фондами. Завдяки пенсійним фондам люди можуть накопичувати кошти для отримання додаткової пенсії, шляхом укладення пенсійних контрактів у яких суб'єктами виступають адміністратор пенсійного фонду та вкладник коштів даного фонду;

2. Страховими організаціями. Таким чином відбувається пенсійне накопичення коштів за допомогою укладення договорів страхування довічної пенсії з членами фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду.

3. Банківськими установами. Людина, яка має намір накопичувати кошти для отримання додаткових пенсійних виплат укладає договорів про відкриття пенсійного депозитного рахунку для накопичення пенсійних заощаджень в установі банку.

Як зазначив С.С. Осадець корпоративна зацікавленість у розвитку недержавних пенсійних фондів пояснює, що добре продуманий пенсійний план може допомогти зменшити відтік найбільш кваліфікованих кадрів. Крім того, існують податкові пільги для компаній, які здійснюють внески на пенсійне страхування своїх працівників.

Банківські установи можуть здійснювати недержавне пенсійне страхування, укладаючи договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень із метою акумулювання коштів для виплати їх власнику з настанням пенсійного віку в межах суми, визначеної для відшкодування внесків Фондом гарантування фізичних осіб.

С.А. Теслюк звертає увагу на те, що зараз недостатньо розроблені підзаконні нормативно-правові акти Національного банку України щодо регулювання діяльності банків у сфері недержавного пенсійного страхування [14, с. 150].

Фактично регламентація їхньої участі в недержавному пенсійному забезпеченні здійснюється за допомогою Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV і «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-Ш [15]. Але ці нормативно-правові акти містять лише норми загального характеру, а отже, у регулюванні участі банків у недержавному пенсійному забезпеченні сьогодні існує низка нерегламентованих моментів.

Останній із наведених Законів узагалі не містить норм, присвячених недержавному пенсійному забезпеченню. Він урегульовує діяльність банків у будьяких правових відносинах загалом, а не конкретно пов'язаних із недержавним пенсійним забезпеченням.

Отже, підводячи підсумок, зазначимо, що роль банків у недержавному пенсійному забезпеченні, а також специфіка їх функціонування полягає в такому:

– згідно з положеннями чинного законодавства, банки є одним із суб'єктів, які беруть участь у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами

пенсійних виплат на умовах і в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення;

- участь банків у недержавному пенсійному забезпеченні є двохаспектною: вони є, з одного боку, одним із трьох рівноправних учасників ринку недержавного пенсійного забезпечення, а із іншого - зберігачами пенсійних фондів;

- сьогодні участь банку у правовідносинах недержавного пенсійного забезпечення як учасника ринку недержавного пенсійного забезпечення є менш розповсюдженою у вітчизняних реаліях, вони переважно виконують роль зберігачів коштів недержавного пенсійного забезпечення;

- правове регулювання участі банків у недержавному пенсійному забезпеченні містить низку прогалин, як наслідок, діяльність цих суб'єктів у багатьох моментах урегульовується на загальних умовах. Тобто спеціальне нормативно-правове регулювання діяльності банків як суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення відсутнє;

- гранична сума депозитного пенсійного рахунку порівняно незначна, що не дає особам змоги повного мірою забезпечити безбідну старість, проте поряд із цим банк гарантує клієнту дохідність, на відміну від недержавних пенсійних фондів.

Важливим учасником ринку недержавного пенсійного страхування є страхові компанії, які також беруть участь у ньому як суб'єкти, що здійснюють страхування життя. Участь страхових компаній у недержавному пенсійному страхуванні ще менш досліджена на науковому рівні та мало поширена на практиці.

У науковій літературі традиційним є бачення страхових організацій як учасників недержавного пенсійного забезпечення як суб'єктів, що є учасниками відповідних правовідносин за рахунок укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV [16] та законодавства про страхування. Фактично такими

положеннями обмежується розуміння участі страхових компаній у недержавному пенсійному забезпеченні.

Основними перевагами страхових компаній у недержавному пенсійному страхуванні виступають наступні аспекти (рис. 1.4).

Страхові компанії здійснюють свою діяльність як суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення відповідно до Законів України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та «Про страхування» шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду [1; 3].

Рисунок 1.4 – Переваги страхових компаній у недержавному пенсійному страхуванні

Джерело: побудовано на основі [17]

Компанії зі страхування життя представляють широкий спектр пенсійних програм для додаткового пенсійного забезпечення своїх учасників (рис. 1.5).

Але це є перевагою у галузі страхового, а не пенсійного законодавства. Що стосується Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», то страхові компанії не мають права здійснювати збір пенсійних внесків у межах недержавного пенсійного забезпечення. Цей чинник досить негативно впливає на діяльність «лайфових» страхових компаній як суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення і діє як стримувальний фактор розвитку.

Рисунок 1.5 - Пенсійні програми для додаткового пенсійного забезпечення в страхових компаніях

Джерело: побудовано на основі [18]

У компаніях зі страхування життя передбачається виплата гарантованого інвестиційного доходу в розмірі 4% річних протягом проходження всього строку договору страхування, крім перших 3 років з моменту набрання чинності договором страхування. Також страхові компанії займаються інвестиційною діяльністю. Інвестиції певною мірою гарантують клієнтам виплату страхових відшкодувань. Доходи, отримані від інвестування страхових резервів, будуть вельми доречними для страховиків, якщо страхові випадки одночасно настануть у великої кількості

клієнтів. До того ж інвестиції приносять дохід не лише самим компаніям, а й їхнім клієнтам – у випадку накопичувальних програм страхування життя. Щоправда, досягти інвестиційного ефекту страховим компаніям досить складно, оскільки вони обмежені у виборі інструментів інвестування.

Характеристика «Лайфових» страхових компанії у недержавному пенсійному страхуванні відображено на рис. 1.6.

Критерії	•«Лайфові» страхові компанії
Форма організації	•Акціонерне товариство
Можливість продажу своєї частки іншому інвестору	•Так
Можливість повернення фінансування на підприємство	•До 100% накопичених резервів (можливі обмеження на інвестиційну діяльність страховиків, що здійснюють послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення)
Податкове пільги	•Пенсійні внески для працівників роботодавця може відносити на валові витрати, але в обсязі не більше 15% від фонду заробітної плати. Для страховиків - тільки у разі укладання договору страхування довічної пенсії на користь застрахованої особи
Типи пенсійних програм	•Накопичення пенсійного капіталу; строкова рента на будь-який визначений у договорі термін; пожиттєві ренти (ануїтети); пенсійні виплати на встановлений термін
Дохідність від інвестування	•Згідно із Законом України «Про страхування» - до 4% річних. Фактичний дохід - від 12% до 14,48% річних

Рисунок 1.6 – Загальна характеристика «Лайфових» страхових компанії у недержавному пенсійному страхуванні

Джерело: побудовано на основі [19]

Позитивним чинником діяльності компаній із страхування життя є право кредитування фізичних осіб – клієнтів компанії, що є значною перевагою на сьогоднішній день. Ці кредити надаються на значно вигідніших умовах, ніж у банківських установах. Діяльність компаній із страхування життя оподатковується за нульовою ставкою, що діє як додатковий стимул, який сприяє більш ефективному функціонуванню даних суб'єктів.

Таким чином, підсумовуючи дослідження структурних елементів недержавного пенсійного страхування, варто зазначити, що вони не конкурують між собою, оскільки, незважаючи на однакові цілі, їх основні види діяльності досить різні. Різну популярність кожного з елементів недержавних пенсій можна пояснити прогалинами в їх нормативно-правовому контролі, а також недостатньою обізнаністю громадян щодо функціональної природи кожної пенсії. Учасником ринку недержавного пенсійного страхування є страхові компанії, які також беруть участь у ньому як суб'єкти, що здійснюють страхування життя. Участь страхових компаній у недержавному пенсійному страхуванні ще менш досліджена на науковому рівні та мало поширена на практиці.

Отже, страхові компанії здійснюють недержавне пенсійне страхування шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду. Пенсійне страхування передбачає, що страхова організація гарантує застрахованій особі виплати, які пов'язані з досягненням пенсійного віку. Особливістю і одночасно перевагою такого виду забезпечення додаткової пенсії є те, що за договором можливо встановити вік початку виплати анuitету, а також укласти договір страхування на дожиття, що є неявною альтернативою пенсійного страхування. Також серед конкурентних переваг страховиків зі страхування життя слід особливо зазначити таке: можливість здійснювати довічну виплату пенсії (на відміну від банків та НПФ), гарантія мінімального розміру майбутньої пенсії, обов'язкові виплати вигодонабувачам у разі смерті застрахованої особи, висока надійність фінансових гарантій, що забезпечується жорстким державним контролем за діяльністю у сфері страхування життя; диференціація страхового продукту залежно від потреб страхувальника; розвинена мережа фінансових консультантів; професійна підготовка та досвід фахівців зі страхування життя.

1.3. Світовий досвід розвитку недержавного пенсійного страхування, можливості його впровадження в Україні

Світовий досвід роботи недержавних пенсійних фондів свідчить про їх високу ефективність і відповідність цілям соціального розвитку. Крім того, у розвинених країнах системи недержавних пенсійних фондів можуть зменшити соціальну напругу та створити передумови для ефективного цільового планування. Важливо відзначити, що General Motors створила перший самокерований пенсійний фонд у Сполучених Штатах у 1950 році. Відтоді такі інституції стрімко розвивалися [20].

У багатьох країнах ОЕСР приватні пенсійні схеми сьогодні стали важливим джерелом пенсій для пенсіонерів. Отже, витрати на недержавне пенсійне забезпечення перевищують 3% ВВП в США, Австралії, Бельгії, Канаді, Данії, Ісландії, Нідерландах, Швейцарії, Німеччині та Великій Британії [21].

Розглянемо особливості пенсійних систем та недержавного пенсійного забезпечення в розвинених країнах світу.

Як і багатьох країнах, пенсійна система США ділиться на дві складові:

- обов'язкове державне пенсійне страхування;
- добровільне приватне пенсійне страхування.

Закон про пенсійне страхування працівників (ERISA) охоплює два типи пенсійних планів: плани із встановленими виплатами та плани із встановленими внесками.

План із встановленими виплатами обіцяє певну щомісячну допомогу при виході на пенсію. У плані ця обіцяна допомога може бути зазначена у вигляді точної суми у доларах, наприклад, 100 доларів на місяць при виході на пенсію. Або, що частіше, він може розраховувати допомогу за формулою плану, яка враховує такі фактори, як заробітна плата та послуги, наприклад, 1 відсоток від середньої заробітної плати за останні 5 років роботи за кожний рік роботи у роботодавця.

Довідник з більшості традиційних планів із встановленими виплатами захищені, у певних межах, федеральним страхуванням, що надається через Корпорацію з гарантування пенсійної допомоги (PBGC).

З іншого боку, план із встановленими внесками не обіцяє конкретної суми допомоги при виході на пенсію. У цих планах працівник або роботодавець (або обидва) вносять внески на індивідуальний рахунок працівника відповідно до плану, іноді за встановленою ставкою, наприклад, 5 відсотків від заробітку на рік.

Ці внески зазвичай інвестуються від імені працівника. Працівник зрештою отримає залишок на своєму рахунку, який ґрунтується на внесках плюс чи мінус прибуток чи збитки від інвестицій. Вартість рахунку коливатиметься у зв'язку із зміною вартості інвестицій. Приклади планів із встановленими внесками включають плани 401(k), плани 403(b), плани володіння акціями співробітників та плани участі у прибутках.

Спрощений пенсійний план для співробітників (SEP) – непростий механізм пенсійних заощаджень. SEP дозволяє співробітникам робити внески на пільговій податковій основі на індивідуальні пенсійні рахунки (IRA), що належать працівникам.

До SEP пред'являються мінімальні вимоги до звітності та розкриття інформації. Відповідно до SEP працівник повинен створити IRA, щоб приймати внески роботодавця. Роботодавці більше не можуть встановлювати SEP для зменшення заробітної плати. Проте роботодавцям дозволено встановлювати плани простої IRA з відрахуваннями на скорочення заробітної плати. Якщо у роботодавця був SEP для скорочення заробітної плати, роботодавець може продовжувати вносити плани для скорочення заробітної плати.

План розподілу прибутку або бонусний план акцій – це план із встановленими внесками, відповідно до якого план може надавати або роботодавець може визначати щорічно, скільки вноситиметься в план (із прибутку чи іншим чином). План містить формулу розподілу кожного учасника частки кожного річного внеску. План розподілу прибутку або бонусний план акцій може містити план 401(k).

План 401(k) – це план із встановленими внесками, що передбачає оплату готівкою або відстрочення платежу. Співробітники можуть відкласти отримання частини своєї зарплати, яка натомість перераховується від їхнього імені до вирахування податків у план 401(k).

Іноді роботодавець може відповідати цим внескам. Існує доларовий ліміт на суму, яку працівник може вибрати для відстрочки щороку. Роботодавець повинен інформувати працівників про будь-які обмеження, які можуть застосовуватися.

Співробітники, що беруть участь у планах 401(k), беруть на себе відповідальність за свій пенсійний дохід, вносячи частину своєї зарплати і, у багатьох випадках, спрямовуючи власні інвестиції.

План володіння акціями співробітників (ESOP) – це форма плану із встановленими внесками, в якій інвестиції переважно здійснюються в акції роботодавця.

План із встановленим балансом коштів – це план із встановленими виплатами, який визначає вигоду в термінах, характерніших для плану із встановленими внесками. Інакше кажучи, план залишку коштів визначає обіцяну вигоду з погляду встановленого залишку на рахунку.

У типовому плані балансу готівки на рахунок учасника щорічно зараховується «кредит на оплату» (наприклад, 5 відсотків компенсації від його чи її роботодавця) та «кредит на відсотки» (або фіксована ставка, або змінна ставка, яка прив'язана до такого індексу, як річна ставка казначейських векселів).

Збільшення та зменшення вартості інвестицій плану безпосередньо не впливає на суми виплат, обіцяних учасникам. Таким чином, інвестиційні ризики та винагороди за активами плану несе виключно роботодавець. Коли учасник отримує право на отримання винагороди відповідно до плану залишку грошових коштів, винагороди, що отримуються, визначаються з точки зору залишку на рахунку. Винагороди у більшості планів із встановленим балансом коштів, як і більшості традиційних планів із встановленими виплатами, захищені, у межах, федеральним

страхуванням, наданим через Корпорацію гарантування пенсійних посібників (PBGC).

PBGC страхує два типи пенсійних планів із встановленими виплатами у рамках двох окремих програм страхування.

Таблиця 1.2 - Оплата страхових внесків PBGC

Єдиний роботодавець	Пенсійні плани для одного роботодавця – це пенсії, які роботодавці встановлюють лише для людей, які працюють у їхній компанії. PBGC застрахувала близько 22,3 мільйона людей у пенсійних планах з одним роботодавцем.
Мульти-роботодавець	Пенсійні плани для кількох роботодавців охоплюють працівників більш ніж одного роботодавця, зазвичай компаній однієї галузі, наприклад, будівництва, вантажоперевезень чи видобутку вугілля. PBGC застрахувала близько 11,2 млн. осіб пенсійними планами з кількома роботодавцями.

Джерело: побудовано на основі[22]

На 2022 рік максимальна щомісячна гарантія PBGC для довічної ренти для 65-річного пенсіонера становить 6204,55 дол. Тим часом, максимальна щомісячна гарантія PGBC для спільної та 50% ренти у зв'язку з втратою годувальника для 65річного пенсіонера становить 5584,10 доларів США. Звичайно, виплати PBGC можуть бути не такими великими, як ви могли б отримати за первісним пенсійним планом[23].

Європейські країни стикаються з проблемою старіння населення, в основному через зниження народжуваності, але також через збільшення тривалості життя. Старіння населення тисне на державні пенсії, оскільки частка осіб працездатного віку, які мають забезпечувати тих, хто потребує пенсій, лише скорочується. Проте розмір ринків пенсійних фондів у Європі по відношенню до розміру економіки дуже різняться між країнами. Наприклад, у Данії активи у пенсійних фондах становлять близько 230 % їхнього валового внутрішнього продукту (ВВП), тоді як у Греції відповідна частка становить лише 1%.

Як і будь-який інший ринок, європейський пенсійний ринок не залишився осторонь пандемії коронавірусу. Однак пенсійні активи продовжували зростати, незважаючи на спалах COVID-19.

Причиною зростання є збільшення участі у пенсійних планах, зростання вартості внесків та позитивна дохідність інвестицій у більшості країн. Це стосувалося не лише Європи, а й планів пенсійних накопичень по всьому світу, де загальна вартість активів зросла загалом за останнє десятиліття та перевищила 56,4 трлн. дол. США у 2021 році, що стало найвищим значенням, коли-небудь зареєстрованим.

Оскільки активи пенсійних фондів сильно різняться між країнами Європи, те саме відбувається і з доступністю пенсійних продуктів у країнах і розміром внесків. Хоча Великобританія є країною в Європі з найвищими активами пенсійних фондів, згідно з опитуванням 2021 року, менше половини населення постійно робить заощадження.

Пенсійні плани, багато європейців, як і раніше, очікують, що їх основне джерело пенсійного доходу, надходить від уряду, через соціальне забезпечення та інші пільги. Це особливо характерно для Іспанії в 2021 році, де 65 % респондентів опитування очікували, що їхній пенсійний дохід надходитиме від держави, тоді як лише менша частка очікувала, що він надходитиме з власних заощаджень та інвестицій або від їхнього роботодавця.

Оскільки традиційні державні пенсійні системи в Європі зазнають дедалі більшого навантаження через мінливу демографію, багаторівневі системи широко розглядаються як найбільш ефективний спосіб забезпечення стійкості та адекватності пенсійного забезпечення.

Страховики відіграють важливу роль у багаторівневих системах, оскільки є важливими постачальниками широкого спектру професійних та особистих пенсій.

Ключем до забезпечення людей у старості є створення орієнтованого на майбутнє нормативно-правового середовища, яке сприяє ефективності та різноманітності пенсійних продуктів. Це повинно дозволити страховикам

відігравати роль у подоланні дефіциту пенсійних накопичень, забезпечуючи при цьому рівні правила гри для всіх постачальників пенсійних послуг. І це має підтримувати хороше управління та забезпечувати людей чіткою інформацією та впевненістю у їх підготовці до виходу на пенсію.

Розглянемо особливості пенсійного страхування в таких країнах ЄС, як Німеччина та Італія.

Система пенсійного забезпечення у Німеччині складається з трьох основних рівнів:

- обов'язкове пенсійне страхування;
- пенсійне страхування на підприємстві;
- приватне пенсійне страхування.

Обов'язковому пенсійному страхуванню підлягають такі категорії населення, як робітники, службовці, чиновники, надомні працівники, фермери. Цей рівень пенсійного забезпечення поширюється як на працездатних і зайнятих осіб, а й на групи людей, з певних причин, які не мають повноцінних трудових відносин у суспільстві (інвалідів, вдів, учнів, безробітних тощо.). Вони не можуть сплачувати страхові внески, але є учасниками системи пенсійного страхування за рахунок чинного в Німеччині принципу солідарного перерозподілу, що діє в рамках системи пенсійного забезпечення.

На відміну від обов'язкового пенсійного страхування робітників і службовців, пенсійне страхування осіб вільних професій (лікарів, ветеринарів, адвокатів, нотаріусів, архітекторів та інших) має у Німеччині свої особливості. Ті з осіб вільних професій, які працюють самостійно, сплачують підвищені страхові внески. Відповідно вищий і розмір їхнього пенсійного забезпечення.

Другим рівнем системи пенсійного забезпечення у Німеччині є пенсійне страхування для підприємства. Ця форма захисту у старості носить цілком певний корпоративний характер і не є обов'язковою. Підприємство саме вирішує, чи надаватиме воно пенсії, часто звані «допомогою від фірм», а якщо так, то в якому обсязі.

Третім рівнем соціального страхування є приватне пенсійне страхування. Воно дає громадянам можливість отримання соціального забезпечення понад передбачене системою обов'язкового страхування, а також є альтернативною формою страхування для осіб, які не підлягають обов'язковому пенсійному страхуванню.

На відміну від обов'язкового пенсійного страхування, внески до приватних страхових компаній істотно вищі, але й розмір таких пенсій також вищий за перший рівень.

Трирівнева система пенсійного страхування в Німеччині побудована переважно на розподільчому принципі пенсійного забезпечення за наявності та певних елементів накопичувального характеру.

Таким чином, зобов'язання щодо пенсійного страхування залежить не від розміру заробітку, якщо не брати до уваги людей з низькими доходами, а від приналежності до тієї чи іншої соціальної групи. Щомісяця роботодавець сплачує за працівника свою частку у соціальному страхуванні. У разі проходження військової чи альтернативної служби внески до пенсійної системи сплачує держава.

У зв'язку із збільшенням у Німеччині тривалості життя та зниженням народжуваності розмір обов'язкових відрахувань до державного Пенсійного Фонду регулярно підвищується і на сьогоднішній день становить 20% від заробітної плати працівника. Пенсійний вік у Німеччині становить 67 років для жінок та чоловіків.

Пенсійна система Італії в результаті численних реформ, які проводяться протягом багатьох років, є трирівневою системою. Перший рівень пенсійної системи Італії складається з обов'язкового державного страхування, що ґрунтується на принципі розподілу. Працівник протягом трудового життя відраховує частину коштів на його забезпечення при виході на пенсію. Кожен працівник незалежно від роду діяльності повинен обов'язково сплачувати внески зі свого заробітку. Внески, сплачені протягом трудового життя, визначають суму щомісячної пенсії, розмір якої залежить від кількості та розміру платежів працівника.

Існує кілька видів пенсій:

- пенсія по старості, що виплачується по досягненню пенсійного віку, за умови, що працівник сплатив мінімальну кількість внесків;
- пенсія за вислугою років, яка надається без урахування факту досягнення певного віку. Працівник повинен відпрацювати певну кількість років, тобто мати необхідну тривалість спеціального стажу;
- пенсія за інвалідністю, яка виплачується тій категорії людей, які достроково завершують трудову діяльність за станом здоров'я;
- пенсія з втрати годувальника, що підлягає сплаті членам сім'ї у разі смерті годувальника.

Основною причиною запровадження другого та третього рівнів (додаткової пенсійної системи) є зменшення коефіцієнта заміщення заробітку, що намітилося, при отриманні пенсійних виплат із системи державного пенсійного страхування, що утворює перший рівень.

Другий рівень італійської пенсійної системи представлений додатковою пенсією виключно з допомогою недержавних пенсійних фондів. Додаткова пенсія є інструментом, який дозволяє інтегрувати у момент виходу людини на пенсію обов'язкову та додаткову пенсію. Додаткова пенсія не замінює обов'язкової. Для кожного працівника створюється індивідуальний рахунок, на який надходять внески, які потім інвестуються на фінансовому ринку у фінансові інструменти (акції, облігації, боргові зобов'язання, паї взаємних фондів). Прибутковість даних інструментів визначається тенденціями на фінансовому ринку та вибором методу управління.

Після реформи недержавні пенсійні фонди можна поділити на три категорії:

- договірні пенсійні фонди;
- відкриті пенсійні фонди;
- індивідуальні плани пенсійного забезпечення, які є реальними страховими полісами.

Договірні пенсійні фонди є закритими, які створюються на користь окремих категорій працівників, таких як:

- приватні працівники, що належать до однієї і тієї ж договірної категорії, однієї і тієї ж компанії або групи компаній, до однієї території;
- члени сім'ї працівника, якщо це передбачено у статуті фонду;
- державні службовці, які належать до конкретних секторів;
- члени кооперативів працівників;
- приватні підприємці та фрілансери, які займаються певною діяльністю.

Відкриті пенсійні фонди є джерелом додаткової пенсії, які можуть зареєструвати всіх, хто, незалежно від статусу зайнятості, має намір отримувати додаткову пенсію.

Особливістю відкритих фондів, порівняно з професійними, є можливість безпосередньо управляти ресурсами, що надходять з цього приводу фонду.

Суб'єктами, які можуть створювати відкриті пенсійні фонди є: банки, компанії з управління активами, брокерські компанії, страхові компанії.

Активи фонду є незалежними від активів компаній. У разі банкрутства компанії, яка створила фонд, активи відкритого пенсійного фонду неможливо знайти використані задоволення претензій із боку кредиторів. Вступити до відкритого пенсійного фонду можуть навіть непрацюючі люди. Існують відкриті пенсійні фонди, які реалізують індивідуальні плани пенсій для фізичних осіб. Перевагою цієї форми є можливість зробити паузу, а пізніше, знову відновити сплату внесків.

Третій рівень італійської пенсійної системи представлений різними формами збереження активів, що досягається за рахунок використання таких інструментів, як поліси страхування життя, пайові інвестиційні фонди, поштові ощадні сертифікати, облігації.

Наразі громадянин Італії може стати повноправним пенсіонером у 66 років. Це вік виходу на пенсію як для чоловіків, так і для жінок. Ще кілька років тому

вікові межі були на кілька місяців нижчі. Збільшення пенсійного віку пов'язане з процесом старіння населення, що стрімко прискорюється в країні.

РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

2.1. Місце недержавних пенсійних фондів у формуванні пенсійних заощаджень громадян

Протягом 2018- 3 кв. 2022 рр. кількість КУА, що мають активи НПФ в управлінні мала тенденцію до скорочення із рівня в 34 в 2018 році до рівня в 33 за результатом 3 кв. 2022 року.

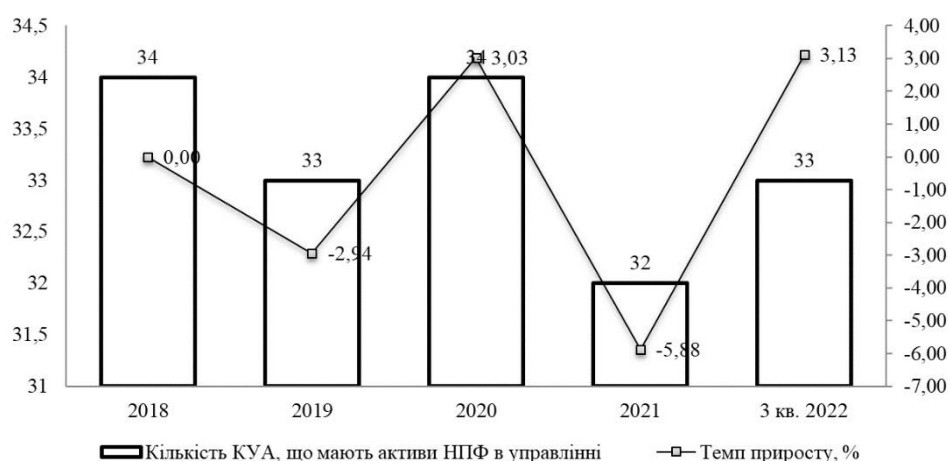

Рисунок 2.1 – Динаміка кількості КУА, що мають активи НПФ в управлінні протягом 2018- 3 кв. 2022 року [4]

Також протягом досліджуваного періоду мала місце чітка тенденція до зростання обсягів активів НПФ в управлінні, зокрема з 1364,14 млн. грн. в 2018 році до 2303,37 млн. грн. за результатом 3 кв. 2022 року. Дана динаміка відображена на рис. 2.2.

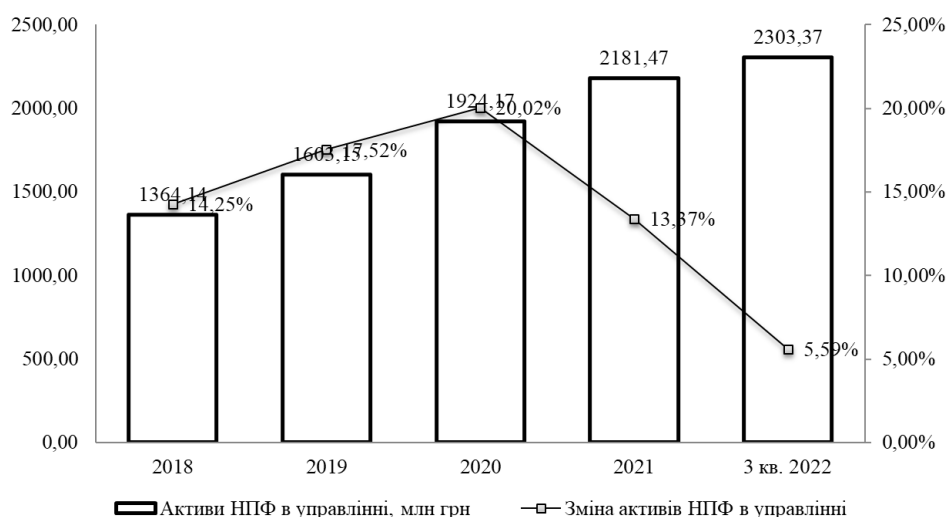

Рисунок 2.2 – Динаміка активів НПФ в управлінні в Україні протягом 2018-3 кв. 2022 року [4]

В той же час, частка активів НПФ в управлінні суттєво знижувалась. Так, якщо в 2020 році – становила 20,02%, то в 2021 – 13,37%, а в 2022 (3 кв.) – 5,59%, що пов'язано з скороченням активів недержавних пенсійних фондів.

Протягом 2020 р.- 3 кв. 2022 року в Україні кількість учасників в НПФ мала тенденцію до зростання: з 733,622 тис. осіб в 2020 році до 875,938 тис. осіб за результатом 3 кв. 2022 року.

Таблиця 2.1 – Динаміка кількості учасників в НПФ в Україні в 2020- 3 кв. 2022 рр., осіб

Рік	Всього, осіб	жінок	чоловіків	жінок віком до 25 років включно	жінок віком від 25 до 50 років включно	жінок віком від 50 до 60 років включно
2020	733 622	315 436	418 186	2 313	185 970	86 027
2021	877 963	370 851	507 112	2 154	199 401	99 595
01.10.2022	875 938	369 675	506 263	1 793	191 292	99 107
Темп приросту, %						
2021/2020	19,68	17,57	21,26	-6,87	7,22	15,77
2022/2021	-0,23	-0,32	-0,17	-16,76	-4,07	-0,49

Продовження таблиці 2.1

2022/2020	19,40	17,19	21,06	-22,48	2,86	15,20
Рік	жінок віком понад 60 років	чоловіків віком до 25 років включно	чоловіків віком від 25 до 50 років включно	чоловіків віком від 50 до 60 років включно	чоловіків віком понад 60 років	
2020	41 126	3 356	247 598	99 215	68 017	
2021	69 701	3 139	267 490	120 910	115 573	
01.10.2022	77 483	2 555	258 125	120 918	124 665	
Темп приросту, %						
2021/2020	69,48	-6,47	8,03	21,87	69,92	
2022/2021	11,16	-18,60	-3,50	0,01	7,87	
2022/2020	88,40	-23,87	4,25	21,87	83,29	

Джерело: складено на основі: [4]

Переважну більшість серед учасників НПФ в Україні були чоловіки, кількість яких протягом 2020-2022 рр. зросла з 418,186 тис. осіб в 2020 році до 506,263 тис. осіб у 3 кв. 2022 року. Зростання питомої ваги чоловіків в учасниках в НПФ відбулося за рахунок збільшення чоловіків віком від 50 до 60 років включно на 21,87% та зростання чоловіків в групі віком понад 60 років на 83,3%.

Таблиця 2.2 – Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів в Україні за період 2020 – 2022 (3 кв.) рр.

Рік	Кількість укладених пенсійних контрактів, шт.	із вкладниками - фізичними особами (крім ФОП)	із вкладниками - ФОП	із вкладниками - юридичними особами
2020	73 610	68 193	6	5 411
2021	92 905	86 096	86	6 723
01.10.2022	93 484	86 709	84	6 691
Темп приросту, %				
2021/2020	26,21	26,25	1333,33	24,25
2022/2021	0,62	0,71	-2,33	-0,48
2022/2020	27,00	27,15	1300,00	23,66

Джерело: складено на основі: [4]

Протягом 2020 - 3 кв. 2022 рр. кількість укладених пенсійних договорів в Україні мала тенденцію до зростання, з 73,610 тис. шт. до рівня в 93,484 тис. шт., тобто найбільший темп приросту за укладеними пенсійними договорами спостерігався в 3 кв. 2022 року і становив 0,62%. В порівнянні із 2020 роком кількість укладених пенсійних контрактів зросла на 27%.

Динаміка пенсійних внесків за пенсійними контрактами в Україні в 2020 - 3 кв. 2022 року відображена в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Динаміка надходження внесків за пенсійними контрактами в Україні за період 2020 - 3 кв. 2022 рр.

Рік	Пенсійні внески всього, млн грн	від юридичних осіб	від ФОПів	від фізичних осіб (у т. ч. переведені до фонду)
31.12.2020	1 358,6	812,6	0,1	545,9
31.12.2021	1 579,0	893,8	0,3	684,9
30.09.2022	1 676,9	916,0	0,3	760,5
<i>Темп приросту, %</i>				
<i>2021/2020</i>	<i>16,22</i>	<i>9,99</i>	<i>205,09</i>	<i>25,47</i>
<i>2022/2021</i>	<i>6,20</i>	<i>2,49</i>	<i>6,40</i>	<i>11,04</i>
<i>2022/2020</i>	<i>23,43</i>	<i>12,73</i>	<i>224,62</i>	<i>39,32</i>

Джерело: складено на основі: [4]

Протягом 2020 - 3 кв. 2022 року пенсійні внески мали тенденцію до зростання із рівня в 1358,0 млн. грн. в 2020 році до рівня в 1676,9 млн. грн. за результатом 3 кв. 2022 року, хоча темпи зростання знижувалися за 2022 рік.

Так, відбувалося зростання пенсійних внесків від юридичних осіб на 12,7% за період 2020- 3 к. 2022 рр. Пенсійні внески від ФОПів зросли на 224% за аналогічний період. Пенсійні внески від фізичних осіб за період 2020- 3 кв. 2022 року зросли із рівня в 545 млн. грн в 2020 році до рівня в 760,5 млн. грн. за результатом 3 кв. 2022 року.

Таблиця 2.4 – Динаміка виплат за пенсійними контрактами в Україні за період 2020 - 3 кв. 2022 рр.

Рік	Пенсійні виплати всього, млн грн	на визначений строк	одноразові	перераховані до банку, страховика, іншого НПФ
31.12.2020	485,1	74,7	337,6	72,8
31.12.2021	575,2	99,3	394,8	81,2
30.09.2022	633,5	119,4	419,1	95,1
<i>Темп приросту, %</i>				
<i>2021/2020</i>	<i>18,59</i>	<i>32,84</i>	<i>16,96</i>	<i>11,53</i>
<i>2022/2021</i>	<i>10,13</i>	<i>20,24</i>	<i>6,15</i>	<i>17,11</i>
<i>2022/2020</i>	<i>30,60</i>	<i>59,72</i>	<i>24,15</i>	<i>30,62</i>

Джерело: складено на основі: [4]

Протягом 2020 - 3 кв. 2022 років пенсійні виплати мали сталу тенденцію до зростання: з 485,1 млн. грн. в 2020 році до 633,5 млн. грн. за результатом 2022 року. Найбільший приріст пенсійних виплат спостерігався протягом 2021 року і становив 18,59%. За 3 кв. 2022 року і темп приросту становив 10,13%. В цілому за період 2020- 3 кв. 2022 року пенсійні виплати зросли на 30,6%.

2.2. Аналіз основних показників діяльності страховиків у недержавному пенсійному страхуванні

Аналіз основних показників діяльності страхових компаній в недержавному пенсійному забезпеченні розпочнемо із аналізу діяльності страховиків на ринку протягом 2020-2022 рр. Динаміка показників діяльності страхових компаній на ринку України протягом 2020-2022 рр. наведена в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Динаміка показників діяльності страхових компаній на ринку України протягом 2020-2022 (9 міс.) рр.

Показники	Станом на				Темп приросту, %		
	2020 рік	9 місяців 2021	2021 рік	9 місяців 2022	2021/2020	2022/2021	2022/2020
Кількість зареєстрованих страховиків	210	169	155	139	-26,19	-17,75	-33,81
з них: компанії зі страхування життя	20	17	13	13	-35,00	-23,53	-35,00
Кількість укладених договорів страхування (тис. од.)	120 576,8	99 940,0	131 561,9	60 380,3	9,11	-39,58	-49,92
Активи по балансу	64 920,2	65 635,6	64 209,2	70 869,0	-1,10	7,97	9,16
Обсяг сплачених статутних капіталів	9 748,1	8 794,8	7 923,7	8 005,4	-18,72	-8,98	-17,88
Сформовані страхові резерви	34 193,0	35 642,8	36 555,7	39 794,0	6,91	11,65	16,38
Валові страхові премії, з них:	45 175,9	38 070,6	49 708,0	28 573,7	10,03	-24,95	-36,75
від страховальників фізичних осіб	22 568,0	20 415,4	27 912,0	17 586,9	23,68	-13,85	-22,07
від перестраховальників	4 201,8	2 354,6	1 890,6	885,2	-55,00	-62,40	-78,93
Валові страхові виплати, з них:	14 853,6	13 427,7	17 958,3	9 502,3	20,90	-29,23	-36,03
страховальникам фізичним особам	6 914,4	6 430,7	8 919,7	5 135,6	29,00	-20,14	-25,73
перестраховальникам	453,0	222,4	341,1	144,3	-24,70	-35,12	-68,15
Рівень валових виплат, %	32,9	35,3	36,1	33,3	9,88	-5,71	1,14
Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам резидентам)	41 163,8	35 253,0	45 987,3	27 703,0	11,72	-21,42	-32,70
Рівень чистих виплат, %	35,0	37,5	38,4	33,7	9,76	-9,97	-3,60
Обсяг страхових платежів, належних перестраховикам	8 487,4	6 722,3	8 623,0	3 425,7	1,60	-49,04	-59,64

Джерело: складено на основі: [44]

За період 2020-2022 рр. кількість зареєстрованих страховиків в Україні зменшилася на 34% із рівня в 210 компаній до 139. Компанії зі страхування життя

скоротилися із рівня в 20 компаній до 13. Також за досліджуваний період скоротилася кількість укладених договорів страховими компаніями із рівня в 120,576 млн. до 60,380 млн., тобто на -49,9%.

З квітня по вересень 2022 року показники активності ринку страхування життя продемонстрували тенденцію до відновлення. Обсяг ринку страхування життя відновлюється за 9 місяців 2022 року: премії на рівні 3,5 млрд грн (-14% (57%) порівняно з початком війни) і страхові виплати на рівні 616 млн грн, з яких обсяг продажів збільшився порівняно з аналогічним періодом 2021 року.

Таблиця 2.6 - ТОП-5 вітчизняних страховиків зі страхування життя за преміями на 1.10. 2022 р.

№	Страхова компанія	Премії, тис. грн.	Темп росту, %	Питома вага, %
1	МЕТЛАЙФ	1 511 699	1,56	55,96
2	ТАС	373 541	-32,49	13,83
3	УНІКА ЖИТТЯ	325 564	-16,68	12,05
4	PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	293 144	-37,1	10,85
5	ARX LIFE	197 682	-16,85	7,32
.	ВСЬОГО	2 701 630	-13,86	100,00

Джерело: складено на основі: [44]

Станом на 14 грудня 2022 року загальна кількість українських компаній зі страхування життя скорочена до 13 компаній. Під час воєнного стану компанії зі страхування життя інвестували у військові облігації, одночасно накопичуючи ліквідність. МЕТЛАЙФ мала найбільший обсяг премій зі страхування життя, обсяг яких становив 1511,699 млн. грн., а питома вага компанії склала 55,96%.

Таблиця 2.7 - ТОП-5 вітчизняних страховиків зі страхування життя за виплатами та викупною сумою на 1.10. 2022 р.

№	Страхова компанія	Виплати, тис. грн.	Питома вага, %	Викупна сума	Питома вага, %
1	МЕТЛАЙФ	244 688	50,94	92 737	46,00
2	ТАС	132 008	27,48	40 575	20,13

Продовження таблиці 2.7

3	ARX LIFE	37 735	7,86	57	0,03
4	PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	34 919	7,27	16 461	8,16
5	УНІКА ЖИТТЯ	31 004	6,45	51 777	25,68
.	ВСЬОГО	480 354	100,00	201 607	100,00

Джерело: складено на основі: [44]

Серед ТОП-5 вітчизняних страховиків зі страхування життя за виплатами та викупною сумою на 1.10. 2022 р. на першому місці була компанія МЕТЛАЙФ, обсяг виплат якої становив 244,688 млн. грн., або 50,94%.

Також проаналізуємо діяльність компаній зі страхування життя, які здійснювали пенсійне страхування. Динаміка страхових премій та резервів за договорами страхування життя, за якими передбачено досягнення застрахованою особою певного договором пенсійного віку за період 2019 – 2022 рр. (3 кв.) наведена на рис. 2.3.

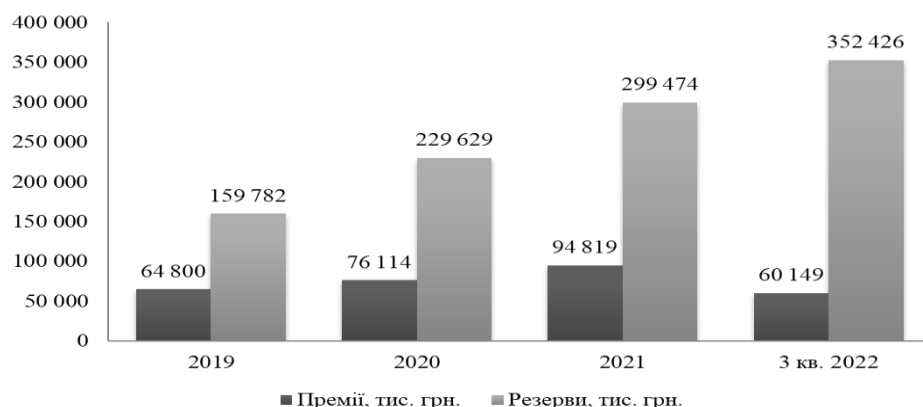

Рисунок 2.3 – Динаміка страхових премій та резервів за договорами страхування життя, за якими передбачено досягнення застрахованою особою певного договором пенсійного віку в 2019-2022 рр.(3кв.) [44]

Протягом досліджуваного періоду страхові резерви компаній, що здійснюють пенсійне страхування мали тенденцію до зростання, їх обсяг становив -159,782 млн. грн. в 2019 році, відповідно - 352,426 млн. грн. наприкінці 3 кв. 2022 року.

Страхові премії компаній, що здійснюють пенсійне страхування зростали у 2019-2021 рр.(з 64,8 млн грн. у 2019 році до 94,8 млн. грн). Під час війни обсяги страхових премій значно скоротилися і становили на 1.10. 2022 р. - 60,2 млн грн.

Таблиця 2.8 – Обсяги страхових премій та страхових резервів ТОП-5 компаній зі страхування життя за договорами страхування життя, за якими передбачено досягнення застрахованою особою певного договором пенсійного віку за 2019 рік

№	Страхова компанія	Премії, тис. грн.	Питома вага, %	Резерви, тис. грн.	Питома вага, %
1	ТАС	57 779	89,17	146 688	91,81
2	PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	6 743	10,41	11 963	7,49
3	АСКА-ЖИТТЯ	160	0,25	855	0,54
4	КНЯЖА ЛАЙФ VIG	112	0,17	253	0,16
5	ІНГО УКРАЇНА ЖИТТЯ	6	0,01	22	0,01
.	ВСЬОГО	64 800	100,00	159 782	100,00

Джерело: складено на основі: [44]

Протягом 2019 року кількість компаній, що здійснювали пенсійне страхування становила 5 компаній, найбільший обсяг премій серед яких займала страхова компанія «ТАС» – 57,779 млн. грн., що складало частку – 89,7% у загальних показниках. На другому місці – компанія PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ із обсягом 6,743 млн. грн, що становило близько 10,4%.

Таблиця 2.9 - Обсяги страхових премій та страхових резервів компаній зі страхування життя за договорами страхування життя, за якими передбачено досягнення застрахованою особою певного договором пенсійного віку за 2020 рік

№	Страхова компанія	Премії, тис. грн.	Питома вага, %	Резерви, тис. грн.	Питома вага, %
1	ТАС	66 395	87,23	208 071	90,61

Продовження таблиці 2.9

2	PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	9 411	12,36	19 333	8,42
3	АСКА-ЖИТТЯ	301	0,40	2 196	0,96
4	ІНГО ЖИТТЯ	6	0,01	30	0,01
.	ВСЬОГО	76 114	100,00	229 629	100,00

Джерело: складено на основі: [44]

Протягом 2020-2021 кількість страхових компаній, які здійснювали пенсійне страхування становило всього 4 компанії, лідером серед яких також була компанія ТАС. Так, компанія ТАС зі страхування життя за договорами страхування життя, за якими передбачено досягнення застрахованою особою певного договором пенсійного віку в 2020 році мала резерви в обсязі 208,071 млн. грн., що становило понад 90% від всіх резервів страхових компаній даної групи. PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ була на другому місці із обсягом резервів в обсязі 19,333 млн. грн., що становило близько 8,42%.

Таблиця 2.10 - Обсяги страхових премій та страхових резервів компаній зі страхування життя за договорами страхування життя, за якими передбачено досягнення застрахованою особою певного договором пенсійного віку за 2021 рік [44]

№	Страхова компанія	Премії, тис. грн.	Питома вага, %	Резерви, тис. грн.	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6
1	ТАС	78 314	82,59	263 223	87,90
2	PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	15 515	16,36	30 975	10,34
1	2	3	4	5	6
3	АСКА-ЖИТТЯ	705	0,74	848	0,28
4	ФОРТЕ ЛАЙФ	285	0,30	4 428	1,48
.	ВСЬОГО	94 819	100,00	299 474	100,00

Джерело: складено на основі: [44]

Протягом трьох кварталів 2022 року в Україні пенсійне страхування здійснювали лише дві компанії: «ТАС» та «PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ». Обсяг страхових премій компанії «ТАС» протягом 9 місяців 2022 року

становив 51,176 млн. грн., а обсяг страхових премій компанії «PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ» склав 8,973 млн. грн.

За обсягами страхових компаній зі страхування життя, за якими передбачено досягнення застрахованою особою певного договором пенсійного віку страхова компанія ТАС мала найвищі резерви, що становили 87,9% від всіх компаній даної групи та за обсягом склади 263,223 млн. грн.

Таблиця 2.11 - Обсяги страхових премій та страхових резервів компаній зі страхування життя за договорами страхування життя, за якими передбачено досягнення застрахованою особою певного договором пенсійного віку за 3 квартал 2022 року

№	Страхова компанія	Премії, тис. грн.	Питома вага, %	Резерви, тис. грн.	Питома вага, %
1	ТАС	51 176	85,08	315 881	89,63
2	PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	8 973	14,92	36 545	10,37
.	ВСЬОГО	60 149	100,00	352 426	100,00

Джерело: складено на основі: [44]

Отже, за досліджуваний період 2019 – 2022 (3 кв.) рр. спостерігалася тенденція до зменшення числа компаній, що здійснювали пенсійне страхування в Україні. Так, протягом 2019 року кількість страхових компаній, що здійснювали пенсійне страхування становила 5 компаній, то за результатами 3 кв. 2022 року їх було лише 2. Протягом досліджуваного періоду страхові резерви компаній, що здійснюють пенсійне страхування мали тенденцію до зростання, із рівня в 159,782 млн. грн. в 2019 році до рівня в 352,426 млн. грн. Страхові премії компаній, що здійснюють пенсійне страхування мали тенденцію до зменшення із рівня в 64,8 млн грн. в 2019 році до рівня в 60,149 млн. грн. за результатом 3 кв. 2022 року. Протягом 3 кв. 2022 року в Україні пенсійне страхування здійснювали лише дві компанії: «ТАС» та «PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ». Обсяг страхових премій

компанії «ТАС» протягом 9 місяців 2022 року становив 51,176 млн. грн., а обсяг страхових премій компанії «PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ» відповідно - 8,973 млн. грн.

2.3. Регулювання недержавного пенсійного страхування в Україні та шляхи його покращення

Система недержавного пенсійного страхування є складовою частиною системи накопичувального пенсійного страхування, передбаченої частиною першою статті 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», яка базується на принципі добровільності участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законом, для отримання учасників недержавного пенсійного страхування крім виплат пенсій на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [9]. Недержавна пенсійна система – це третій рівень пенсійної системи, який є різновидом накопичувального страхування, який було запроваджено Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року [1].

За видами пенсійні фонди можуть бути утворені як: відкриті пенсійні фонди, учасниками яких можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх діяльності; корпоративні пенсійні фонди, засновниками яких є юридична особа - роботодавець або платниками можуть об'єднатися кілька юридичних осіб - роботодавців.

Учасниками Фонду є виключно (раніше) фізичні особи, які перебувають у трудових відносинах із засновниками та роботодавцями-платниками Фонду; професійні пенсійні фонди, засновниками яких є об'єднання роботодавців юридичних осіб, об'єднання фізичних осіб, з урахуванням профспілок або об'єднаних фізичних осіб з професійною діяльністю.

В Україні недержавні пенсійні фонди діють у кількох різних формах відповідно до режиму регулювання:

- корпоративні недержавні пенсійні фонди - фонди, створені кількома юридичними особами-роботодавцями, до яких з часом можуть приєднуватися інші роботодавці-платники з метою акумулювання коштів для їх подальшого перетворення в інвестиційні ресурси.
- професійні недержавні пенсійні фонди - фонди, засновані однією або декількома фізичними чи юридичними особами, які також можуть бути засновані профспілками, з метою захисту працівників однієї сфери та їх добробуту, або об'єднані певними професійними навичками, інтересами тощо.
- відкриті недержавні пенсійні фонди, створені однією або декількома юридичними особами, повністю безкоштовні та відкриті для будь-якої фізичної особи або юридичного вкладника.

Основна відмінність цього виду недержавного пенсійного фонду від інших пенсійних фондів полягає в тому, що фонд є більш гнучким щодо розміру внесків, без «нав'язаних» впливів роботодавця, що особливо помітно в корпоративних недержавних пенсійних фондах.

Перш за все, розглядаючи основні правові принципи, що регламентують та регулюють діяльність недержавних пенсійних фондів, варто звернути увагу на основні положення закону, що регулює їх діяльність, а саме: Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Цей законодавчий акт регулює та регламентує недержавні пенсійні фонди Основи функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, принципи та правові моделі взаємовідносин між учасниками процесу [10].

Відповідно до чинного законодавства основними принципами діяльності недержавного пенсійного забезпечення є:

- законодавче регулювання та контроль усіх суб'єктів системи;
- визначення на законодавчому рівні граничних тарифів на платіжні послуги;

- сприяти участі фізичних та юридичних осіб у системі пенсійного забезпечення на цьому рівні;
- вільний вибір недержавних пенсійних фондів і схем пенсійного забезпечення та подальших пенсійних виплат;
- забезпечення рівності всіх учасників певної пенсійної схеми;
- забезпечує контроль за цільовим використанням накопичених коштів недержавних пенсійних фондів та контролює своєчасність і відповідність виплат за рахунок накопичених коштів на пенсійних рахунках вкладників;
- дотримання принципів пенсійними фондами для недержавних пенсійних фондів, засновників та осіб, які розпоряджаються накопиченими коштами, з метою запобігання неплатоспроможності фонду[10].

До законодавства, що регулює діяльність суб'єктів в рамках пенсійної системи, доцільно віднести Закони України “Про страхування” і “Про банки та банківську діяльність”, адже саме цими установами на рівні з недержавними пенсійними фондами може здійснюватися діяльність у сфері недержавного пенсійного забезпечення. До вже перерахованого вище переліку необхідно додати Закони України «Про цінні папери і фондову біржу», «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про державне регулювання ринків фінансових послуг» та інших нормативних документів, прийнятих відповідно до Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення” [9;11].

Проте, незважаючи на належне врегулювання адміністрацією правовідносин, пов'язаних з функціонуванням системи, залишається багато складних питань, які негативно впливають на її розвиток.

Однією з головних проблем функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні в сучасних умовах є невідповідність законодавчої бази, що регулює діяльність недержавного пенсійного страхування. Варто зазначити, що за відсутності суб'єкта недержавного пенсійного страхування, такого як керуючі фондами, існування недержавних пенсійних фондів є

неможливим та недоцільним відповідно до чинного законодавства та фактичної діяльності [12].

Адміністратор недержавних пенсійних фондів є юридичною особою, тому безпосередньо розпоряджається коштами недержавних пенсійних фондів і здійснює з ними всю подальшу діяльність, у тому числі подальше інвестування в різні види тимчасово вільних грошових коштів у фондах для збільшення внеску вкладників. Відповідно до закону, керуючими недержавними пенсійними фондами можуть бути лише юридичні особи, тобто особи, які надають послуги з професійного управління.

Адміністраторами в Україні виступають переважно різні компанії з управління активами. Компанія з управління активами – юридична особа, яка інвестує портфель клієнта в цінні папери, нерухомість та інші активи на постійній професійній основі відповідно до заявленої мети компанії. Зазвичай він пропонує своїм клієнтам більш різноманітний спектр інвестиційної діяльності, ніж якби клієнти самотійно здійснювали свою інвестиційну діяльність[12].

Серед усіх суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення лише компанії з управління активами несуть найбільшу відповідальність за реалізацію та ефективність діяльності недержавних пенсійних фондів, оскільки кошти, які користуються послугами цих компаній, перевищують 90% від загальної кількості в Україні. Враховуючи цей факт, керівництво недержавних пенсійних фондів має максимально відповідально підійти до вибору компанії з управління активами, оскільки від цього безпосередньо залежатиме подальша ефективність та результативність діяльності фонду.

Отже, сучасний стан законодавчої бази, що регулює діяльність у сфері недержавного пенсійного забезпечення, потребує суттєвої оптимізації та вдосконалення. Адже для подальшого розвитку системи необхідні чіткі та зрозумілі умови регулювання діяльності установ та організацій, що здійснюють діяльність у сфері недержавного пенсійного страхування. Враховуючи сучасні реалії, можна сказати, що подальший розвиток недержавного пенсійного страхування та

зростання активів недержавних пенсійних фондів буде неможливим без істотного вдосконалення законодавчої бази, оскільки чітке та прозоре регулювання умов діяльності недержавних пенсійних фондів сприятиме підвищенню довіри населення до цих установ, а також покращить мікроклімат в сфері недержавного пенсійного страхування.

2.4. Перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні

Незважаючи на законодавче, інституційне та нормативне середовище, рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні залишається низьким. Українські недержавні пенсійні фонди не користуються популярністю з двох основних причин (рис. 2.4) [14, с. 107-108]:

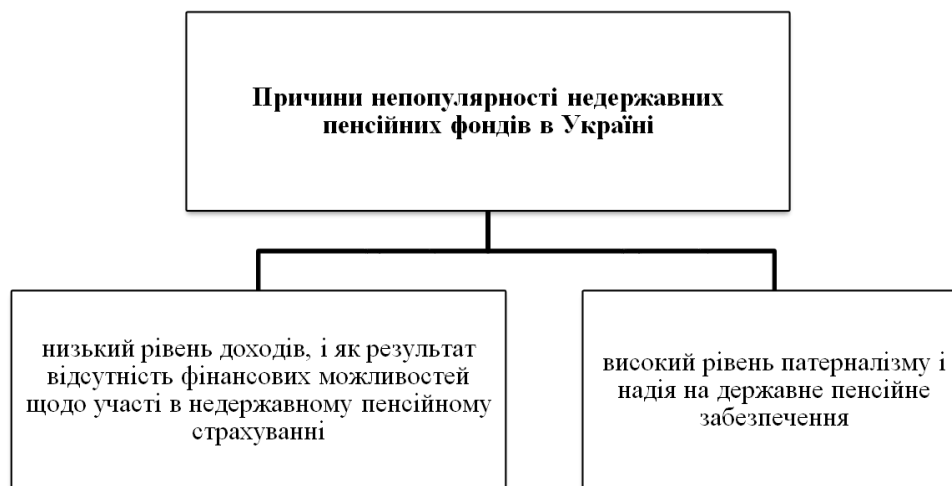

Рисунок 2.4 - Причини непопулярності недержавних пенсійних фондів в Україні [14, с. 107-108]

Недержавні пенсійні фонди є основним органом довгострокового фінансового інвестування, тому мають велику кількість ризиків, які ускладнюють їх реалізацію та розвиток (рис. 2. 5) [10].

Назва та сутність ризиків	•Способи уникнення або мінімізації
Фінансові - ризики пов'язані з діяльністю на фінансовому ринку	•Страховання, ексаунтинг, сканування загроз, диверсифікація у пенсійному страхуванні
Демографічні - підвищення навантаження особами похилого віку	•Державні програми стимулювання народжуваності, підвищення якості та доступності медичних послуг
Управлінські - прийняття неправильних управлінських рішень	•Створення оптимальної ієрархічної структури управління недержавним пенсійним фондом, впровадження спеціальних освітніх програм для майбутніх працівників НПФ
Технологічні - ризики, пов'язані з функціонуванням обладнання та програмного забезпечення НПФ	•Впровадження сучасних інформаційних технологій
Політичні - зміна політичного устрою	•Зменшення впливу політичної ситуації на економічну сферу
Психологічні - недовіра населення фінансовим інститутам довгострокового інвестування	•Підвищення рівня активності та обізнаності населення в питаннях пенсійного забезпечення

Рисунок 2.5 - Ризики, характерні для функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні та способи їх мінімізації

Джерело: [41]

Аналіз основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів свідчить про негативну тенденцію зростання. Темпи зростання таких ключових показників, як кількість укладених пенсійних контрактів, загальна кількість учасників недержавних пенсійних фондів, загальна вартість активів показують, що сфера недержавного пенсійного забезпечення фонди мали тенденцію до зменшення. Ці тенденції можна охарактеризувати наступними факторами(рис. 2.6).

Доцільно виділити деякі внутрішні та зовнішні проблеми функціонування НПФ. До найважливіших зовнішніх проблем можна віднести:

- нестабільну політичну та макроекономічну ситуацію в країні та, як наслідок, низький рівень доходів і добробуту громадян України;
- низьку довіру до НПФ;
- недостатній рівень розвитку українського фондового ринку;
- норми та закони для функціонування фондів, а також недосконале їх забезпечення;

- високий ризик для активів інвестиційного фонду.

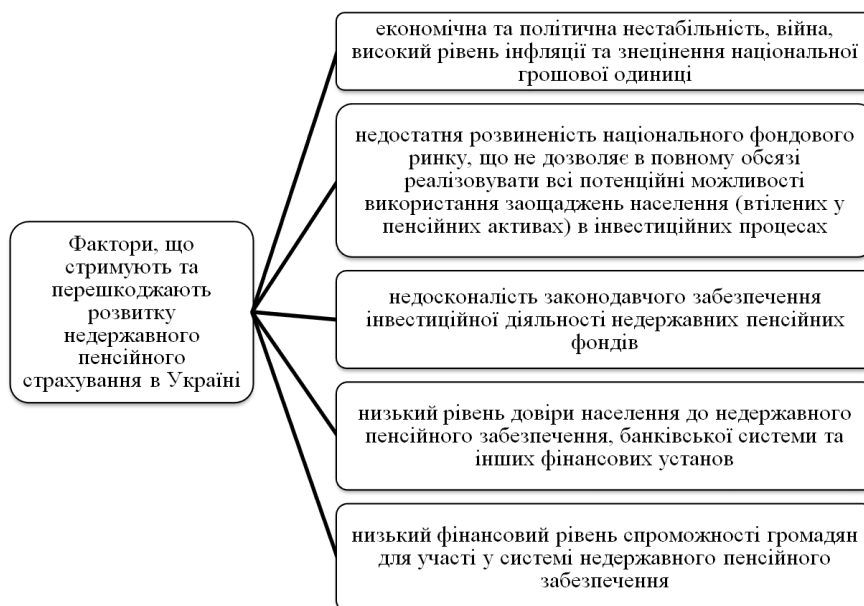

Рисунок 2.6 - Фактори, що стримують та перешкоджають розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні

Джерело: [40]

Значною економічною проблемою та загрозою фінансовій безпеці країни є загальна заборгованість, яка, звісно, впливає і на пенсійну систему. Слід зазначити, що в Україні триває реформа пенсійної системи, суть якої полягає в прямій залежності від кожного працівника розміру майбутніх пенсійних виплат. Тобто можливість самостійно забезпечити достатній рівень доходу після виходу на пенсію з державної пенсії.

Доцільно виділити деякі внутрішні та зовнішні проблеми НПФ. До найважливіших зовнішніх проблем можна віднести нестабільну політичну та макроекономічну ситуацію в країні та, як наслідок, низький рівень доходів і добробуту громадян України, низьку довіру до НПФ, недостатній рівень розвитку українського фондового ринку, норми та закони для функціонування фондів, недостатнє забезпечення, високий ризик для активів інвестиційного фонду.

Зовнішні проблеми неможливо вирішити локальними діями, оскільки для їх вирішення необхідно вживати комплексних заходів на національному рівні.

Дуже важливо зберегти стабільність розвитку трирівневої накопичувальної системи, яку неможливо відокремити від стабільності всієї пенсійної системи. Це одне з найважливіших питань сьогодення.

Серед внутрішніх проблем більш вагомими є відсутність відповідного досвіду у управлінні активами фонду, загальний брак кваліфікованих кадрів та обмежені інструменти аналізу ризиків для інвестування пенсійних активів фонду.

Фінансова стабільність пенсійної системи залежить від багатьох факторів: розміру страхових внесків або нарахувань до фондів оплати праці (соціальних податків), демографічного навантаження на працездатне населення, співвідношення середньомісячної пенсії до середньомісячної заробітної плати, доступності пенсійної системи, а також наявності відповідного обсягу фінансових ресурсів у фонді пенсійної системи та стану економічного клімату країни загалом. Процес впровадження державної накопичувальної пенсійної системи загальмував розвиток НПФ.

Іншою проблемою є фактична відсутність структури відносин і відповідності між самими НПФ. Сфера недержавного пенсійного страхування з відносно невеликим покриттям насправді є дуже перспективним і широким простором для співпраці. Створення єдиної бази даних, єдиної визначеної метрики дозволить учасникам фонду порівнювати НПФ, прозоро контролювати їх діяльність, що, безумовно, підвищить рівень довіри до НПФ, необхідний для його нормального функціонування.

Зважаючи на досвід Німеччини доцільним є залучення підприємств до участі в системі недержавного пенсійного страхування. Важливим стимулом для участі фірм у системах недержавного пенсійного страхування можна вважати розширення можливості акумулювати пенсійні внески у власному господарському обороті. Відповідно до чинного законодавства сума придбання або додаткової інвестиції в цінні папери засновників фонду компанії не може перевищувати 5% від загальної

вартості пенсійних активів (максимально до 10% протягом перших 5 років основа фонду).

Застосування цієї норми до інших видів недержавних пенсійних фондів (як відкритих, так і професійних), а також збільшення ліміту інвестування активів, скажімо, до 10%, потенційно посилить стимули інвесторів і роботодавців.

Крім того, можна використати й інші резерви зростання внутрішнього пенсійного ринку, зокрема шляхом примусу окремих категорій суб'єктів господарювання до участі в системі недержавного пенсійного забезпечення, а саме: фірми-резиденти виступають покупцями в процесі приватизації, фірми – використовують державу коштів на закупівлю товарів, інженерно-технічних і сервісних програм, державних і комунальних підприємств» [10].

Важливим стримуючим фактором розвитку недержавних пенсійних систем є їх непопулярність серед пересічних громадян. Аналіз причин такої ситуації дозволяє визначити основні напрями її вирішення, які використовуються в зарубіжній практиці (рис. 2.7):

Рисунок 2.7 - Напрямки вирішення проблем недержавного пенсійного страхування в Україні

Важливою проблемою є також низький рівень поінформованості та поширення фінансових послуг серед населення України. Населення просто не звертають уваги на сучасні фінансові інструменти та не бачать перспектив вкладати кошти в недержавні пенсійні чи інвестиційні фонди. Причиною цього може бути недовіра до фінансових установ або відсутність інвестиційного капіталу, або навіть загальне нерозуміння того, як працює фінансовий сектор. Тому в даному випадку завдання держави полягає в тому, щоб вжити заходів для інформування громадян про масштаби можливостей інвестиційної діяльності, в тому числі про переваги використання послуг недержавного пенсійного фонду та інвестицій.

Наступна проблема – відсутність у фонді якісних кадрів. Некомпетентні експерти характеризуються частими необґрунтованими рішеннями, помилками в роботі, використанням службового становища та здійсненням різноманітних незаконних та корупційних схем, що підвищує ризик неправомірного інвестування пенсійних активів та створює розбіжності у зміні пенсійних активів, інтересів фондів та клієнтів, зниження довіри до фондів тощо.

Отже, основними шляхами покращення роботи недержавного пенсійного страхування є:

- удосконалити законодавчу базу на основі вже набутого досвіду НПС та прикладів з зарубіжних, в першу чергу європейських, країн;
- досягти оптимального співвідношення рівня ризику та прибутковості портфеля НПС для учасників фонду - у рамках ширшого плану розвитку ринку капіталу уряд повинен змінювати нормативно-правову базу та вдосконалювати управління портфелями фондів завдяки введенню загальних положень щодо управління ризиками в законодавстві та накладенню обмежень на акціонерний капітал, який НПС може мати;
- сприяння діяльності Всеукраїнської асоціації недержавних пенсійних фондів, особливо у реалізації недержавного пенсійного страхування принципів прозорості, професіоналізму, відповідальності, рівноправності та ефективності;

- організація заходів та освітніх програм для збільшення активів фонду та підвищення обізнаності населення у сфері недержавного пенсійного страхування;
- створення єдиного органу контролю за діяльністю основних суб'єктів системи недержавного пенсійного страхування;
- податкові пільги для довгострокового інвестування активів, пріоритетних видів економічної діяльності та регіонів;
- захищати інтереси всіх сторін спільного інвестування та створювати необхідні гарантійні фонди;
- використовувати методи маркетингу для клієнтів різних фінансових установ та створювати єдину інформаційну базу шляхом дослідження потенційних споживачів інвестиційних, страхових та пенсійних послуг тощо.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано наступні висновки та пропозиції щодо удосконалення недержавного пенсійного страхування:

На основі здійсненого аналізу зробимо висновок щодо ролі недержавних пенсійних фондів у недержавному пенсійному забезпеченні, а також специфіки їх функціонування, що дасть змогу вирізнити цей елемент недержавного пенсійного забезпечення з-поміж інших елементів: недержавний пенсійний фонд функціонує в рамках пенсійної системи; недержавний пенсійний фонд створюється у формі юридичної особи, а саме непідприємницького товариства; недержавний пенсійний фонд є неприбутковою організацією, яка акумулює страхові внески застрахованих осіб, не має на меті одержання прибутку й унеможливорює використання фондів у комерційних цілях; недержавний пенсійний фонд здійснює свою діяльність виключно з метою збирання й акумулювання пенсійних внесків. проте до його функцій також належить здійснення виплат у разі досягнення пенсійного віку чи на вимогу в разі важливої необхідності, адміністрування, управління, обслуговування та убезпечення пенсійних активів від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз; процедура недержавного пенсійного забезпечення за участі недержавних пенсійних фондів немає нічого спільного з продажем послуг фінансового забезпечення після настання пенсійного віку.

Узагальнення методики визначення поняття «пенсійне страхування» дає змогу виявити, що пенсійне страхування забезпечує економічне забезпечення кожного учасника відповідно до сплачених страхових внесків та можливого додаткового недержавного страхування. Система пенсійного страхування на добровільній основі в поєднанні з гарантованим мінімальним державним пенсійним забезпеченням. Отже, як економічна категорія, пенсійне страхування, у широкому сенсі, забезпечує матеріальне забезпечення громадян шляхом

формування фінансових ресурсів пенсійних фондів (за рахунок пенсійних внесків) та їх використання (виплата пенсії).

Визначено, що страхові компанії здійснюють недержавне пенсійне страхування шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду. Пенсійне страхування передбачає, що страхова організація гарантує застрахованій особі виплати, які пов'язані з досягненням пенсійного віку. Особливістю і одночасно перевагою такого виду забезпечення додаткової пенсії є те, що за договором можливо встановити вік початку виплати ануїтету, а також укласти договір страхування на дожиття, що є неявною альтернативою пенсійного страхування. Також серед конкурентних переваг страховиків зі страхування життя слід особливо зазначити таке: можливість здійснювати довічну виплату пенсії (на відміну від банків та НПФ), гарантія мінімального розміру майбутньої пенсії, обов'язкові виплати вигодонабувачам у разі смерті застрахованої особи, висока надійність фінансових гарантій, що забезпечується жорстким державним контролем за діяльністю у сфері страхування життя; диференціація страхового продукту залежно від потреб страхувальника; розвинена мережа фінансових консультантів; професійна підготовка та досвід фахівців зі страхування життя.

До позитивних наслідків розвитку недержавних пенсійного страхування для української економіки можна віднести: політичну стабілізацію через поліпшення рівня життя пенсіонерів у майбутньому; недержавні пенсійні фонди є значними інституціональними інвесторами на фінансовому ринку; недержавне пенсійне страхування внаслідок певних обмежень інвестиційної діяльності найчастіше є міноритаріями, тобто зацікавлені лише у стабільності емітента та зростанні курсової вартості цінних паперів (не впливають на управління емітентом, не проводять політику, спрямовану на руйнацію або поглинання емітента).

Встановлено, що протягом 2018- 3 кв. 2022 рр. кількість КУА, що мають активи НПФ в управлінні мала тенденцію до скорочення із рівня в 34 в 2018 році до рівня в 33 за результатом 3 кв. 2022 року. Також протягом досліджуваного

періоду мала місце чітка тенденція до зростання обсягів активів НПФ в управлінні із рівня в 1364,14 млн. грн. в 2018 році до рівня в 2303,37 млн. грн. за результатом 3 кв. 2022 року. Протягом 2020- 3 кв. 2022 року в Україні кількість учасників в НПФ мала тенденцію до зростання із рівня в 733,622 тис. осіб в 2020 році до рівня в 875,938 тис. осіб за результатом 3 кв. 2022 року. Переважну більшість серед учасників НПФ в Україні були чоловіки, кількість яких протягом 2020-2022 рр. зросла із рівня в 418,186 тис. осіб в 2020 році до 506,263 тис. осіб за результатом 3 кв. 2022 року. Протягом 2020- 3 кв. 2022 року кількість укладених пенсійних договорів в Україні мала тенденцію до зростання із рівня в 73,610 тис. шт. до рівня в 93,484 тис. шт., тобто найбільший темп приросту за укладеними пенсійними договорами спостерігався в 3 кв. 2022 року і становив 27%. Протягом 2020- 3 кв. 2022 року пенсійні внески мали тенденцію до зростання із рівня в 1358,0 млн. грн. в 2020 році до рівня в 1676,9 млн. грн. за результатом 3 кв. 2022 року. Протягом 2020- 3 кв. 2022 років пенсійні виплати також мали тенденцію до зростання із рівня в 485,1 млн. грн. в 2020 році до рівня в 633,5 млн. грн. за результатом 2022 року. Найбільший приріст пенсійних виплат спостерігався протягом 3 кв. 2022 року і становив 30,6%.

Досліджено, що за період 2019 – 3 кв. 2022 року спостерігалася тенденція до зменшення числа компаній, що здійснювали пенсійне страхування в Україні. Так, яка протягом 2019 року кількість страхових компаній, що здійснювали пенсійне страхування становила 5 компаній, то за результатом 3 кв. 2022 року їх було лише 2. Протягом досліджуваного періоду страхові резерви компаній, що здійснюють пенсійне страхування мали тенденцію до зростання, із рівня в 159,782 млн. грн. в 2019 році до рівня в 352,426 млн. грн. Премії компаній, що здійснюють пенсійне страхування мали тенденцію до зменшення із рівня в 64,8 млн грн. в 2019 році до рівня в 60,149 млн. грн. за результатом 3 кв. 2022 року. Протягом 3 кв. 2022 року в Україні пенсійне страхування здійснювали лише дві компанії: ТАС та РЗУ УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ. Обсяг страхових премій компанії ТАС

протягом 9 місяців 2022 року становив 51,176 млн. грн., а обсяг страхових премій компанії РЗУ УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ склав 8,973 млн. грн.

Основними шляхами покращення роботи НПФ є: удосконалити законодавчу базу на основі вже набутого досвіду НПФ та прикладів з зарубіжних, в першу чергу європейських, країн; досягти оптимального співвідношення рівня ризику та прибутковості портфеля НПФ для учасників фонду - у рамках ширшого плану розвитку ринку капіталу уряд повинен змінювати нормативно-правову базу та вдосконалювати управління портфелями фондів завдяки введенню загальних положень щодо управління ризиками в законодавстві та накладенню обмежень на акціонерний капітал, який НПФ може мати; сприяння діяльності Всеукраїнської асоціації недержавних пенсійних фондів, особливо у реалізації принципів прозорості, професіоналізму, відповідальності, рівноправності та ефективності; організація заходів та освітніх програм для збільшення активів фонду та підвищення обізнаності населення у сфері недержавного пенсійного забезпечення; створення єдиного органу контролю за діяльністю основних суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення; податкові пільги для довгострокового інвестування активів, пріоритетних видів економічної діяльності та регіонів; захищати інтереси всіх сторін спільного інвестування та створювати необхідні гарантійні фонди; використовувати методи маркетингу для клієнтів різних фінансових установ та створювати єдину інформаційну базу шляхом дослідження потенційних споживачів інвестиційних та пенсійних послуг тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (Дата звернення: 15.02.2023)
2. Наumenкова С.В. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні. К.: Знання, 2010. 66 с.
3. Вітка Ю.В. Недержавні пенсійні фонди: особливості цивільно-правового статусу: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2008. 16 с.
4. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в 2010-2022 рр. URL: <https://www.uaib.com.ua/> (Дата звернення: 15.02.2023)
5. Голда Є.С. Сучасний стан та перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів України. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. № 16(205). С. 104–107.
6. Теслюк С.А. Порівняльна характеристика суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2016. Вип. 9. С. 149-152.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 5. Ст. 30
8. Новікова І.Е. Проблеми та перспективи розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/887/1/16.31.pdf>. (Дата звернення: 15.02.2023)
9. Павлів В. В. Ризики в діяльності недержавних пенсійних фондів. *Вісник*

Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2016. Вип. 2. С. 12-14.

- 10.Зубакін М.І. Недержавне пенсійне страхування в Україні та основні проблеми залучення коштів фізичних осіб. Актуальні питання фінансової теорії і практики: зб. матеріалів Сьомої заочно-дистанційної конференції студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 30 листопада 2020 р.). Тернопіль. 2020.
11. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003, № 1058–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1058-15> (Дата звернення: 14.02.2023)
12. Пахода С. С. Форми і методи управління фінансовими ресурсами недержавного пенсійного фонд. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. №1. С. 60-67.
13. Козак Г. І. Недержавні пенсійні фонди в умовах реформування пенсійної системи України: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 225 с.
14. Теслюк С. А., Грудзевич І. Т. Обґрунтування доцільності впровадження недержавного пенсійного забезпечення. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2016. № 3. С. 107–114.
15. Миськевич Т. Реформування вітчизняної пенсійної системи URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2677:reformuvannya-vitchiznyanoji-pensijnoji-sistemi&catid=8&Itemid=350.
16. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи України. Світовий досвід та українські реалії. URL: <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf>. (Дата звернення: 14.02.2023)

17. ТОП 10 недержавних пенсійних фондів за результатами їх діяльності - аналіз УААПФ URL: <http://www.vseswit.com.ua/ua/news/439.html>. (Дата звернення: 14.02.2023)
- 18.Цікаві факти про пенсійні системи в різних країнах світу URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-interesnyefakty-opensionnyx-sistemax-v-raznyx-stranax-mira> (Дата звернення: 10.02.2023)
- 19.Жмурко Н. В. Аналіз стану та динаміки недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Молодий вчений*. 2015. № 12(2). С. 23–26.
- 20.Небаба Н. О. Сутність та структура механізму управління фінансовими потоками у системі недержавного пенсійного забезпечення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5. С. 276–279.
- 21.Фисун І. В. Перспективи розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки*. 2014. № 1. С. 23–30.
- 22.Буряченко О. Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: дис. канд.. наук з держав. Управління. Одеса, 2017. 252 с.
- 23.Козак Г. І. Недержавні пенсійні фонди в умовах реформування пенсійної системи України: дис. канд. економ. наук: 08.00.08. Тернопіль, 2018. с. 225
- 24.Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації: колективна монографія/ за ред. Е. М. Лібанової. К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. 270 с.
- 25.Петрушка О. В. Розподільчі та накопичувальні пенсійні системи: азіатський досвід та висновки для України. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 405410. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastruct35-64> (Дата звернення: 28.02.2023)
- 26.Прокопенко В. Ю. Пенсійне забезпечення: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Вісн. ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2018. № 4. С. 418–

427. DOI: 10.31359/2312-3427-2018-4-418

27. Чеберяко О., Бикова В. Солідарна система пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. Модернізація державних фінансів України в контексті європейського вибору : монографія / за наук. ред.. І. О. Лютого, В. Б. Тропініної. Чернігів : ЧНТУ, 2019. 312 с.
28. Чеберяко О., Бикова В. Фінансова спроможність солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2019. № 41. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/economics/article/view/2866>. (Дата звернення: 01.03.2023)
29. Чеберяко О. В., Лозова Г. М. Моделі пенсійного забезпечення та реформування системи пенсійного забезпечення в Україні. *National economic development and modernization: experience of Poland and prospects for Ukraine : Collective monographie / dited by A. Pavlik, K. Shaposhnykov. Kielce, Poland, 2017. Volume 1. С. 253–272.*
30. Чернявська О. В., Горбунова О. А. Класифікація національних моделей пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Економіка та держава*. 2013. № 2. С. 38-44.
31. Hassel Anke. The political economy of pension financialisation: public policy responses to the crisis. *Journal of European Public Policy*. 2019. Vol. 26. P. 483–500. URL: <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1575455> (Accessed: 23.03.2023)
32. Chung-Yang Yeh. Public–private pension mixes in East Asia: institutional diversity and policy implications for old-age security. *Ageing & Society*. 2020. Vol. 40. P. 604–625. URL: <https://doi.org/10.1017/S0144686X18001137> (Accessed: 21.03.2023)
33. German Pension System / ed. Jürgen Fodor/ 2018. URL: <https://www.actuaries.org/IAA/Documents/>

CMTE_SSC/Meetings/Berlin_2018/Minutes/4_German_Pension_System.pdf.

(Accessed: 21.03.2023)

- 34.OECD Private Pension. Outlook URL:
<http://www.oecd.org/pensions/privatepensions/> (Accessed: 21.03.2023)
- 35.Pension at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators. 2019. URL:
<https://doi.org/10.1787/b6d3dcfc-en>. (Accessed: 21.03.2023)
- 36.Karel Lannoo, Mikkel Barslund, Ales Chmelař, Marten von Weizsäcker Pensions Schemes: Policy Department. *Economic and Scientific Policy*. 2014. URL:
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/536281/IPOL_STU\(2014\)536281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/536281/IPOL_STU(2014)536281_EN.pdf) (Accessed: 22.03.2023)
- 37.Retirement Anxiety of Informal Workers: A View on the Chilean Pension System. 2018. URL:
https://icpm.intouch.org/document/5309/REQUIRED-Case-StudyChileRetirement-FINAL_.pdf. (Accessed: 24.03.2023)
- 38.The Swedish old-age pension system / Government Offices of Sweden. Ministry of Health and Social Affairs. 2016. URL:
https://www.government.se/49aff8/contentassets/f48ac850ff0f4ed4be065ac3b0bcab15/the-swedish-old-age-pension-system_webb.pdf (Accessed: 29.03.2023)
- 39.Мамчур В.А. Недержавне пенсійне забезпечення як складова інституціональної системи соціальних гарантій населення. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 5. С. 51-68.
- 40.Приймак І., Вишивана Б. Недержавне пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення. *Світ фінансів*. 2019. № 3 (60). С. 121-138.
- 41.Ткаченко Н. Вектори розвитку інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1 (17). С. 200-206.
- 42.Брус С.І. Недержавні пенсійні фонди як інституційні інвестори: тенденції та проблеми розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 2. С. 62-75.

43. Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг в 2019-2022 рр. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Дата звернення: 31.03.2023)
44. Рейтинги страхових компаній України за різними показниками URL: <https://forinsurer.com/ratings/life/19/12/73> (Дата звернення: 01.04.2023)